

Gevolgen invoering waterketentarief voor de lastenontwikkeling van huishoudens

dr. ir. C. Hoeben
drs E. Gerritsen

COELO

Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
Faculteit der Economische Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
www.coelo.nl

COELO-rapport 04-05
Oktober 2004

ISBN 90-76276-34-X

© COELO, Groningen 2004

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Aan het verzamelen en het verwerken van de gegevens voor deze uitgave is de grootst mogelijke zorg besteed. Iedere aansprakelijkheid voor de gevolgen van activiteiten die op basis van deze gegevens worden ondernomen wordt echter afgewezen.

Inhoudsopgave

0. Voorwoord	4
1. Inleiding	5
1.1. Algemeen.....	5
1.2. Vraagstelling.....	6
1.3. Opbouw van het rapport	6
2. Huidige tariefsystemen	8
2.1. Algemeen.....	8
2.2. Drinkwater	8
2.3. Rioolrecht	10
2.4. Waterzuivering	15
2.5. Totale waterketenlasten voor huishoudens.....	16
2.6. Conclusie	22
3. Het waterketentarif	24
3.1. Algemeen.....	24
3.2. Prijs van water en gewenste variabiliteit	24
3.3. Tarieven waterketen	26
3.4. Verschil tussen huidige heffing en waterketentarif	27
3.5. Effect minder waterverbruik.....	31
3.6. Conclusie	32
4. Mutatie lasten voor huurders en eigenaren in diverse inkomensklassen	33
4.1. Algemeen.....	33
4.2. Verschuiving tussen huurders en eigenaren	33
4.3. Inkomenseffecten.....	34
Minima	35
4.4. Conclusie	38
5. Conclusies	40
6. Literatuur	42
Bijlage 43	

0. Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) in opdracht van waterbedrijf VITENS. Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de mogelijke lastenverschuiving die optreedt wanneer er één tarief voor de levering van leidingwater, riolering en zuivering van water wordt ingevoerd.

In dit onderzoek wordt in kaart gebracht welke lastenverschuiving op kan treden wanneer het drinkwatertarief, rioolrecht en de zuiveringsheffing worden samengevoegd tot één rekening. De economisch gezien correcte term voor deze integrale rekening is waterketenheffing. In de Tweede Kamer wordt echter gesproken over het waterketentarief. Daarom wordt in dit rapport ook deze term gebruikt.

De auteurs danken prof. dr. C.G.M. Sterks en dr. M.A. Allers (COELO) en ir. S. Veenstra (VITENS) voor commentaar op eerdere versies van dit rapport. Eventuele resterende onvolkomenheden komen voor rekening van de auteurs.

1. Inleiding

1.1. Algemeen

Nederland is een plat, nat en dichtbevolkt land met grote delen beneden zeeniveau. Een uitgebreide infrastructuur moet het water in bedwang houden. Er is een heel netwerk van rivieren, kanalen en dijken. Daarnaast wordt water onttrokken en via waterleidingen naar huizen en bedrijven getransporteerd. Na gebruik ‘verdwijnt’ dit in een rioolnet dat het vervuilde water via waterzuiveringsinstallaties weer terugbrengt in het systeem. Dit waterbeheer wordt bekostigd via een ingewikkeld stelsel van heffingen.

Het waterbeheer kan worden opgesplitst in taken op het gebied van het watersysteem en de waterketen. De watersysteemtaken hebben betrekking op rijkswateren (Rijkswaterstaat), het regionale oppervlaktewater (waterschappen) en het grondwater (provincies, gemeenten en waterschappen).¹ De waterketen heeft betrekking op de levering, de afvoer en reiniging van water van huishoudens en bedrijven.

Huishoudens ontvangen momenteel drie rekeningen die betrekking hebben op de waterketen (van het waterbedrijf, de gemeente en het waterschap). Er is al een aantal jaren een discussie gaande over de vraag hoe dit systeem kan worden vereenvoudigd.

Begin 2004 heeft het kabinet op basis van de uitkomst van een Interdepartementaal Beleids Onderzoek (IBO) besloten om de bekostiging van het waterbeheer te vereenvoudigen.² Het kabinet stelt voor om ten aanzien van de waterketen het advies uit het IBO te volgen. In het IBO wordt voorgesteld te komen tot één waterketentarief,³ bestaand uit een vast en variabel deel gekoppeld aan het waterverbruik.⁴

Invoering van één waterketentarief betekent niet alleen een vereenvoudiging ten opzichte van de huidige bekostiging, het sluit ook aan bij de Europese Kaderrichtlijn Water. Deze eist dat voor de bekostiging van de waterketen zo veel mogelijk wordt uitgegaan van het principe ‘de vervuiler betaalt’.⁵ Een argument tegen invoering van een waterketentarief is dat dit met een lastenverschuiving gepaard zal gaan.

Op 30 juni j.l. is in de Tweede Kamer gesproken over het waterketentarief. Kamerleden zijn niet overtuigd van de zin van een waterketentarief.⁶ Momenteel laat

¹ In dit onderzoek wordt verder niet ingegaan op het watersysteem.

² Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 428, nr. 1.

³ Er is eigenlijk sprake van een waterketenheffing. Men betaalt wel voor waterverbruik, maar zelfs als er geen water wordt afgenomen moet er worden betaald want er is een vastrecht. Omdat er vanuit de Tweede Kamer altijd wordt gesproken over waterketentarief wordt deze term ook in dit rapport gehanteerd.

⁴ IBO bekostiging waterbeheer. Hiermee wordt afgeweken van het brede waterspoor waar werd uitgegaan van een volledig variabel tarief.

⁵ Richtlijn 2000/60/EG art 9, lid 1.

⁶ Tweede Kamer, 2003-2004, 29 428, nr. 5.

staatssecretaris van Geel onderzoeken wat de voor- en nadelen zijn van een integrale waterheffing.

1.2. Vraagstelling

Een argument tegen invoering van een waterketentarief is dat het leidt tot een lastenverschuiving. In dit onderzoek wordt hier op ingegaan. De onderzoeksvraag luidt:

Wat is de omvang van de lastenverschuiving voor verschillende typen huishoudens bij verschillende tariefstellingen van het waterketentarief?

Het is niet onmiddellijk te overzien wat de gevolgen zijn van de invoering van een waterketentarief voor huishoudens. Dit komt doordat de huidige tariefstructuur erg heterogeen is. Tariefstructuren variëren tussen gemeenten, waterschappen en waterbedrijven. Er zijn vooral grote verschillen tussen gemeenten in de manier waarop rioolrecht wordt geheven. Tarieven voor het rioolrecht kunnen vast zijn of afhankelijk van de huishoudensomvang of het waterverbruik. Daarnaast kunnen gemeenten onderscheid maken tussen een tarief voor eigenaren en gebruikers van woningen. Ten slotte is het rioolrecht in ruwweg éénderde van de gemeenten momenteel niet kostendekkend. De introductie van een waterketentarief betekent dat:

1. tarieven voor rioolrecht waarschijnlijk kostendekkend zullen moeten worden;
2. het eigenarentarief bij het rioolrecht vervalt en het waterketentarief volledig zal worden verhaald op gebruikers van woningen;
3. het tarief deels variabel zal worden terwijl de zuiveringheffing en in veel gemeenten het rioolrecht dat niet zijn.

Elk van deze drie stappen veroorzaakt een lastenverschuiving. Doordat de kostendekkendheid en de hoogte van het eigenarentarief met elkaar zijn verweven is het niet mogelijk om deze verschuivingen op overzichtelijke wijze stap voor stap te bespreken. Daarom wordt de nadruk gelegd op de totale lastenverschuiving die optreedt bij invoering van het waterketentarief.⁷

Het is niet bekend in welke mate het waterketentarief, naast een vastrecht, bepaald zal gaan worden door het waterverbruik. Het aandeel van het variabele deel (de variabiliteit) heeft grote invloed op de lastenverdeling tussen typen huishoudens.

1.3. Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 2 volgt een beschrijving van de huidige tariefstructuur in de waterketen. In dit hoofdstuk is onder andere te zien in welke gemeenten het rioolrecht in 2004 niet

⁷ In paragraaf 2.3 wordt kort stilgestaan bij de mogelijke mutatie van het rioolrecht wanneer tarieven kostendekkend worden gemaakt en wanneer het rioolrecht volledig wordt geheven van gebruikers van woningen.

kostendekkend is en in welke gemeenten momenteel een eigenarentarief wordt gehanteerd voor het rioolrecht. In hoofdstuk 3 wordt weergegeven hoeveel huishoudens betalen bij een integrale waterrekening. Hierbij wordt gekeken naar verschillende tariefstellingen (een twintig procent, vijftig procent en tachtig procent variabel tarief). De tarieven die één-, twee-, drie-, vier- en vijfpersoonshuishoudens momenteel betalen voor de waterketen worden vergeleken met de nieuwe tarieven bij verschillende variabiliteiten. In hoofdstuk 4 wordt op dezelfde manier ingegaan op de gevolgen van de invoering van een waterketentarief voor huurders en eigenaren van huizen en voor verschillende inkomensklassen. In hoofdstuk 5 volgen de conclusies.

2. Huidige tariefsystemen

2.1. Algemeen

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de huidige tariefstructuren voor drinkwater (paragraaf 2.2), rioolrecht (paragraaf 2.3) en verontreinigingsheffing (paragraaf 2.4) voor huishoudens in kaart gebracht. In paragraaf 2.3 wordt tevens nagegaan in hoeverre de opbrengsten van rioolrecht kostendekkend zijn. In paragraaf 2.5 worden de huishoudelijke lasten van drinkwater, riolering en zuivering bij elkaar opgeteld om zo een beeld te geven van de totale waterketenlasten. Ook wordt ingegaan op de mate waarin er verschil is tussen gemeenten in waterketenlasten.

Het geografische gebied dat waterbedrijven, waterschappen en gemeenten bestrijken varieert en de grenzen van waterbedrijven en waterschappen lopen soms dwars door gemeentegrenzen heen. In deze gevallen wordt in dit rapport gewerkt met gewogen gemiddelden (zie bijlage).

2.2. Drinkwater

Het geografische gebied dat waterbedrijven van drinkwater voorzien varieert van een stad en omgeving (TWM) tot meerdere provincies (Hydron en Vitens). Drinkwaterbedrijven baseren het tarief deels op het aantal kubieke meter water dat een huishouden in een jaar verbruikt⁸ en daarnaast heffen de meeste waterbedrijven een vastrecht.⁹ Het vastrecht varieert van 5,56 euro tot 69,94 euro per jaar. Het variabele tarief varieert van 0,67 euro tot 1,37 euro per m³.¹⁰

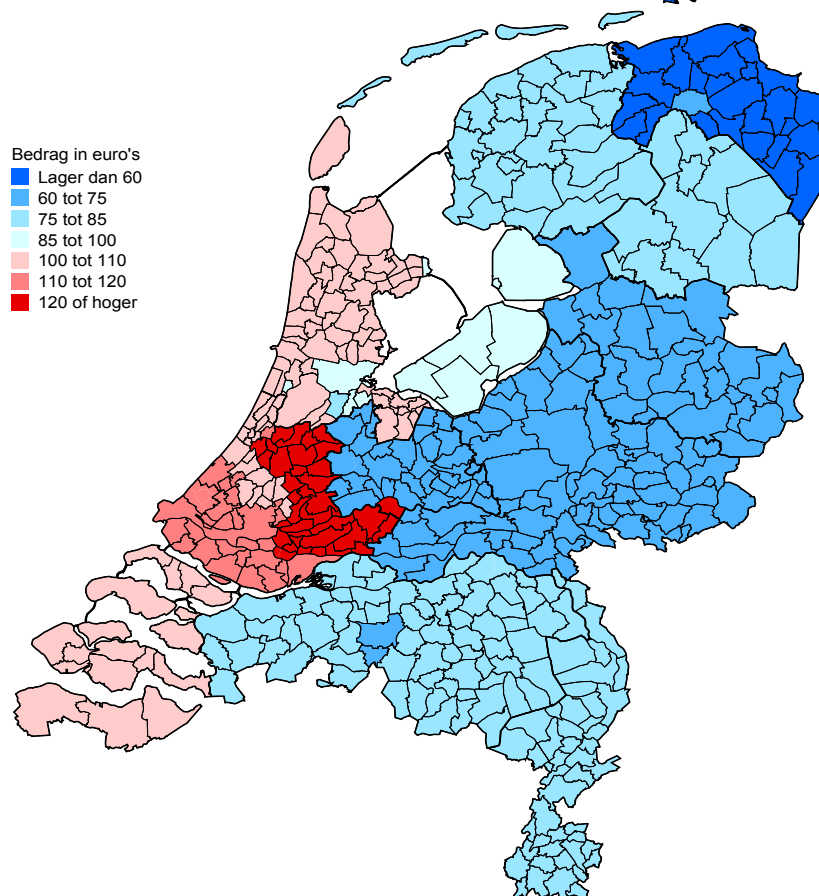
In de kaarten 1 en 2 kan per gemeente worden afgelezen hoeveel respectievelijk één- en een driepersonshuishoudens per jaar betalen voor hun waterrekening. Bij de berekening van de bedragen is uitgegaan van een waterverbruik van respectievelijk 47 m³ en 143 m³ per huishouden (zie bijlage).

⁸ In 2002 was ongeveer 96 procent van de drinkwateraansluitingen bemeterd. Niet-bemeterde huishoudens betalen alleen een vastrecht.

⁹ In één bedrijf, Hydron Flevoland, werd tot 2004 geen vastrecht geheven. Vanaf 2004 betalen huishoudens naast een tarief per m³ heffing die gekoppeld is aan de capaciteit van de wateraansluiting. (zie www.hydron.nl) Omdat dit voor alle huishoudens gelijk is werkt dit in de praktijk voor huishoudens als een vastrecht.

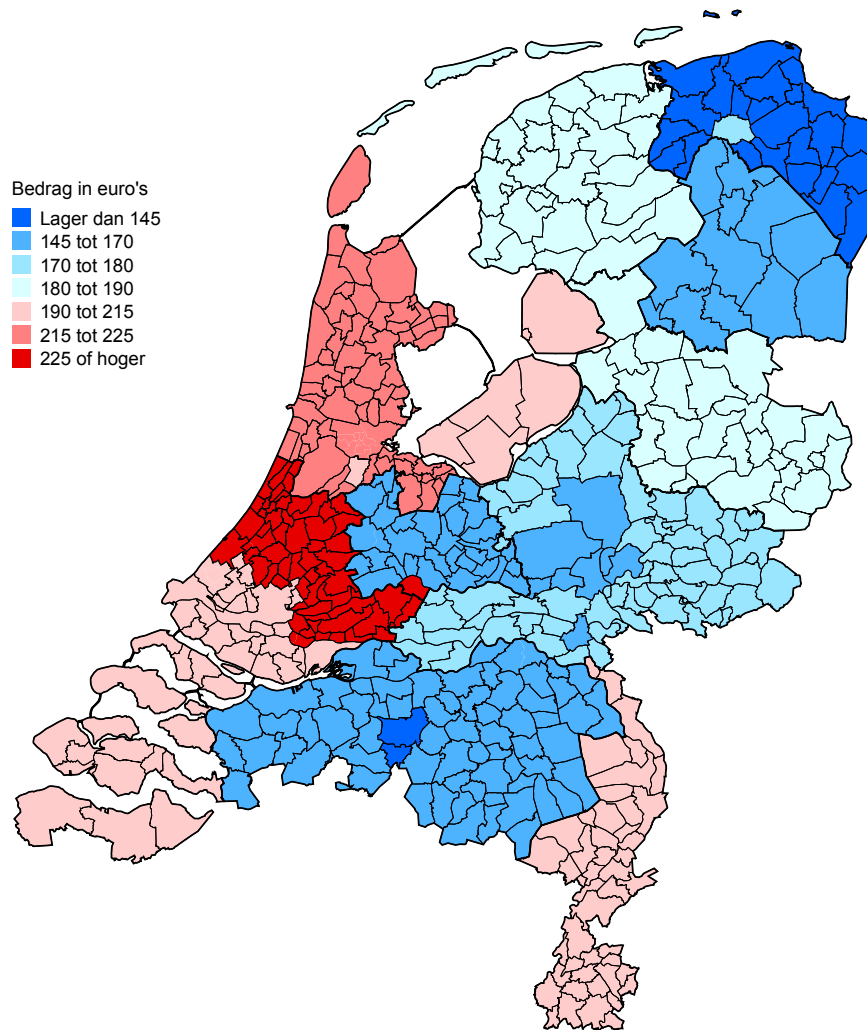
¹⁰ VEWIN 2004

Kaart 1 Tarief drinkwater éénpersoonshuishouden

De tarieven voor drinkwater zijn het laagst in Groningen en het hoogst in het westen van Nederland. De verhouding tussen het hoogste en laagste tarief is 2,7 voor een éénpersoonshuishouden en 2,0 voor een meerpersoonshuishouden. Verschillen worden onder andere veroorzaakt door de bron die wordt gebruikt om drinkwater te produceren (oppervlakte- of grondwater).

Kaart 2 Tarief drinkwater driepersoonshuishouden

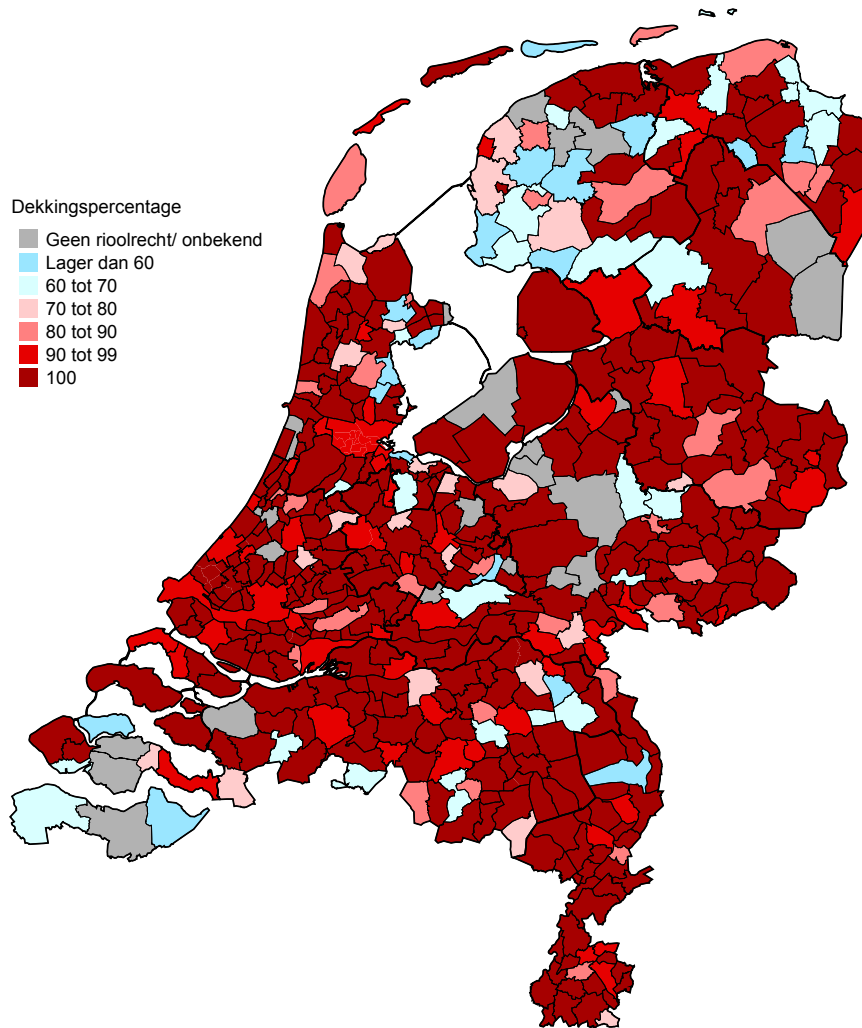

2.3. Rioolrecht

De aanslag voor het rioolrecht is tamelijk complex doordat gemeenten verschillende tariefsystemen hanteren. Daarnaast worden de kosten voor de riolering in een aantal gemeenten niet alleen uit het rioolrecht gedekt, maar ook geheel of gedeeltelijk uit de OZB en de Algemene Uitkering. In 2004 wordt in 24 gemeenten geen rioolrecht geheven van huishoudens¹¹ en wordt de riolering geheel bekostigd uit de OZB-opbrengst en Algemene Uitkering..

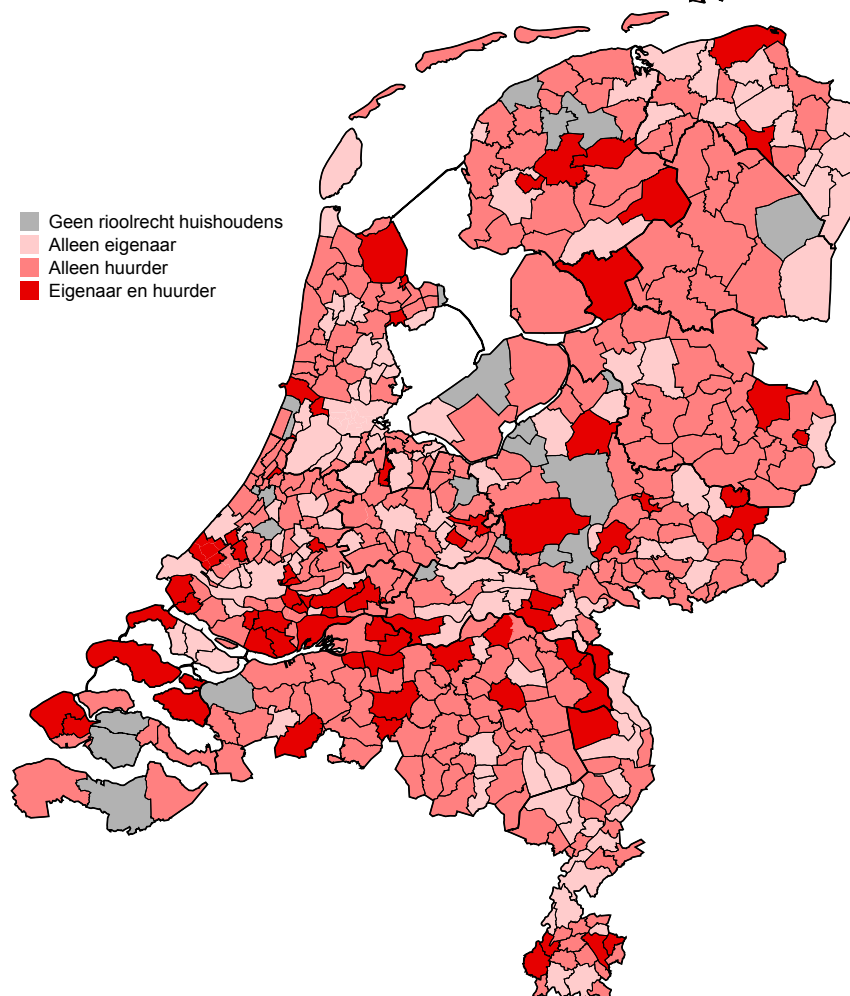
¹¹ In Zoetermeer is wel een rioolrecht voor bedrijven, maar niet voor huishoudens.

Kaart 3 Kostendekkendheid van het rioolrecht

In 155 gemeenten worden de kosten voor de riolering deels gedekt uit de OZB. Het dekkingspercentage (dat aangeeft in welke mate de kosten worden gedekt uit de opbrengsten van het rioolrecht) ligt in deze gemeenten tussen 36 en 99 procent (zie kaart 3). Vooral in Friesland zijn veel gemeenten met een lage kostendekkingsgraad. Wanneer gemeenten kostendekkende tarieven gaan hanteren voor rioolrecht zullen de tarieven in deze gemeenten stijgen. De stijging van het rioolrecht door het kostendekkend maken van de tarieven is in een woning van gemiddelde waarde maximaal 175 euro (mediaan 38 euro). De OZB kan in dit geval worden verlaagd, deze hoeft immers niet meer gebruikt te worden om de kosten van het riool te dekken.

Kaart 4 Rioolrecht van huurder, eigenaar of beiden

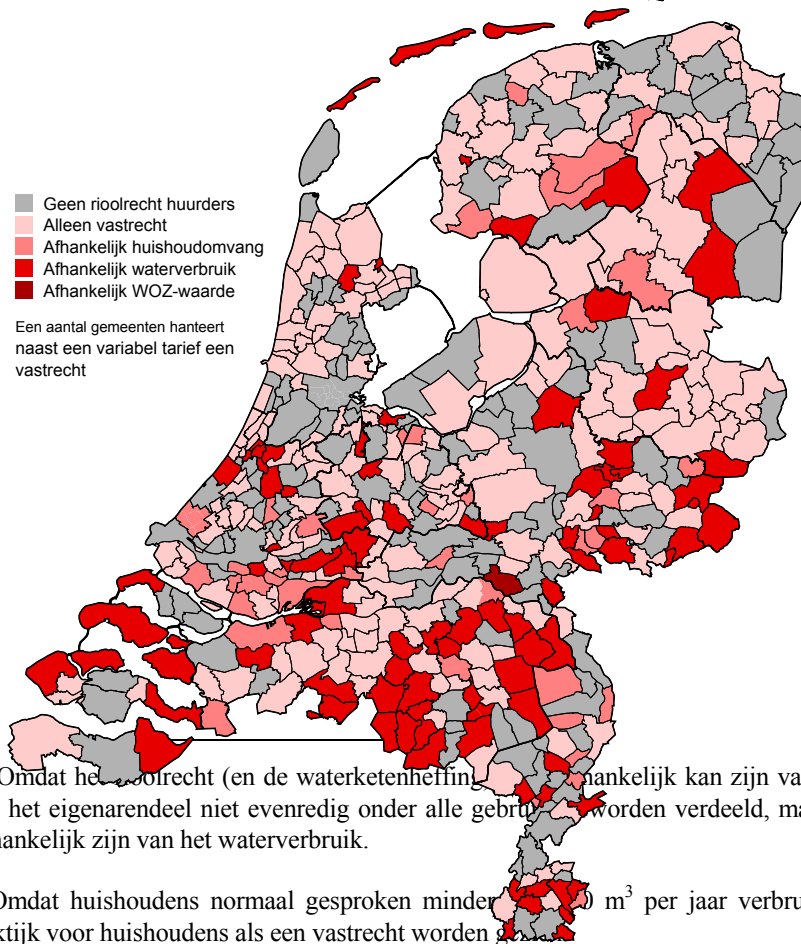
Rioolrecht kan zowel van gebruikers als van eigenaren van woningen worden geheven (zie kaart 4). In 74 gemeenten (16 procent van de gemeenten met een rioolrecht) worden beiden belast, in 275 gemeenten bestaat alleen een gebruikersheffing (59 procent) en in 117 gemeenten alleen een eigenarenheffing (25 procent). De eigenarenheffing is doorgaans een vastrecht en loopt uiteen van 23 euro tot 263 euro per jaar.

Gebruikers van woningen betalen het eigenarendeel via de huur. Wanneer het rioolrecht of een waterketentarief in de toekomst alleen van gebruikers zal worden geheven zal het gebruikerstarief stijgen met het bedrag dat nu door eigenaren wordt

betaald.¹² Om de lastenverschuiving zo laag mogelijk te houden zouden de verhuurders de huur evenredig moeten verlagen (zie paragraaf 4.2).

Op kaart 5 is een overzicht te vinden van de tariefsystemen die worden gebruikt voor het rioolrecht voor huurders. De heffing voor gebruikers van woningen is vaak ook een vastrecht of gefixeerd tot een verbruik van 250 m³. Deze systematiek wordt gehanteerd in 207 gemeenten (78 procent).¹³ In 44 gemeenten is de heffing afhankelijk van de huishoudensomvang (17 procent). In 97 gemeenten wordt het rioolrecht vastgesteld op basis van het verbruikte aantal kubieke meter water. Het tarief hangt hierbij geheel af van het waterverbruik (in acht gemeenten) of er wordt naast het tarief per kubieke meter water een vastrecht geheven. Hier zijn nog enkele variaties op (er zijn bijvoorbeeld gemeenten waar voor de eerste 100 m³ een vast bedrag geldt en voor het meerdere een prijs per kubieke meter in rekening wordt gebracht). In twee gemeenten wordt het rioolrecht vastgesteld op basis van de WOZ-waarde van de woningen.¹⁴

Kaart 5 Tariefsysteem voor rioolrecht van huurders

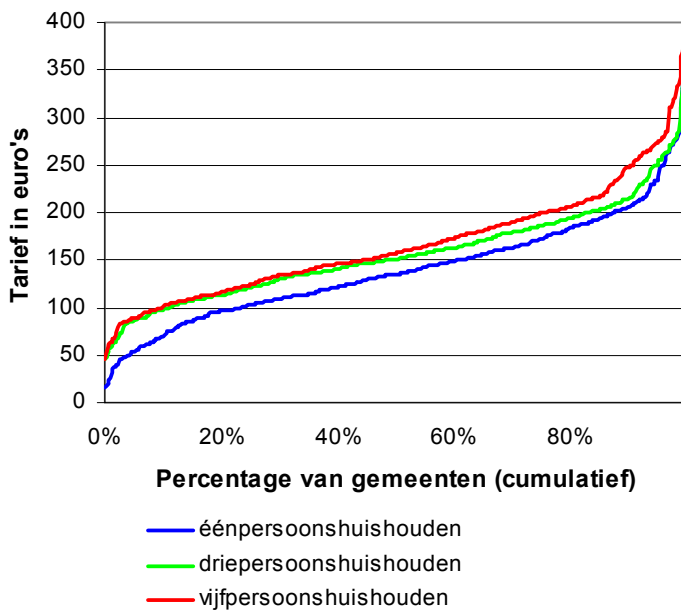
¹² Omdat het rioolrecht (en de waterketenheffing) afhankelijk kan zijn van het waterverbruik, zal het eigenarendeel niet evenredig onder alle gebruikers worden verdeeld, maar zal dit deels ook afhankelijk zijn van het waterverbruik.

¹³ Omdat huishoudens normaal gesproken minder dan 250 m³ per jaar verbruiken, kan dat in de praktijk voor huishoudens als een vastrecht worden gehanteerd.

¹⁴ In de gemeente Wijchen wordt het rioolrecht voor zowel huurders als eigenaren van huizen op basis van de WOZ-waarde berekend; in de gemeente Westland alleen het tarief voor eigenaren.

De tarieven voor het rioolrecht (gebruikers- en eigenarentarief) variëren sterk tussen gemeenten. Eénpersoonshuishoudens betalen momenteel het laagste bedrag in Leiderdorp (16 euro) en het hoogste bedrag in Ruurlo (273 euro).¹⁵ Meerpersoonshuishoudens betalen het laagste bedrag in Emmen (33 euro) en het hoogste in Ruurlo (273 euro).¹⁶ De verhouding tussen hoogste en laagste tarief is 17 voor éénpersoonshuishoudens en 8 voor meerpersoonshuishoudens. Dit is een fors groter verschil dan voor drinkwater (respectievelijk 2,7 en 2,0 zie paragraaf 2.2) en voor waterzuivering (1,6 zie paragraaf 2.4).

Figuur 1 Tarieven rioolrecht voor één-, drie-, en vijfpersoonshuishoudens in Nederland

¹⁵ Wanneer wordt uitgegaan van kostendeckende tarieven dan is voor een éénpersoonshuishouden het hoogste tarief 390 euro (Westerveld). Het laagste tarief is gelijk aan dat in de tekst (16 euro in Leiderdorp).

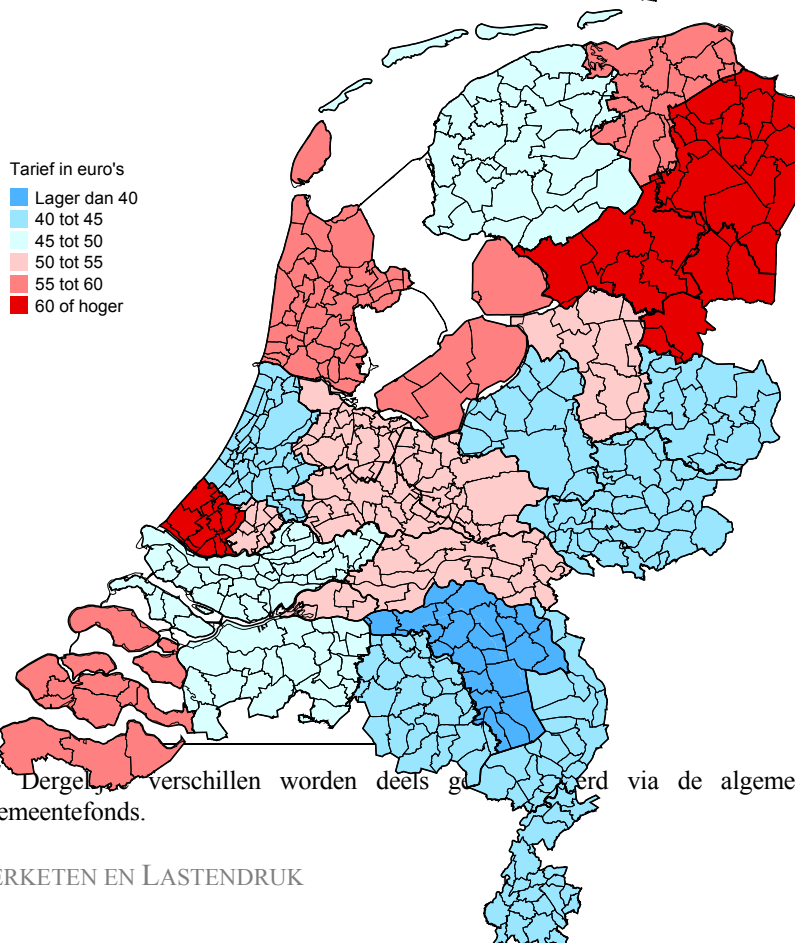
¹⁶ Het kostendeckende tarief voor Emmen is niet bekend (zie bijlage). Wanneer wordt uitgegaan van kostendeckende tarieven dan is het laagste tarief 46 euro (Rijswijk) en het hoogste tarief 390 euro (Westerveld).

De verschillen worden veroorzaakt doordat de kosten voor het onderhoud van het riool verschillen tussen gemeenten, door bijvoorbeeld verschillen in bodemgesteldheid (riolering in een slappe bodem gaat korter mee) en de dichtheid van de bebouwing (aantal meter riool per aansluiting).¹⁷ Het valt ook op dat het rioolrecht voor huishoudens van gelijke omvang nogal varieert (zie figuur 1). Dit komt doordat gemeenten verschillende tariefsystemen hanteren. Wanneer het rioolrecht in een gemeente bijvoorbeeld alleen uit een vastrecht bestaat zijn éénpersoonshuishoudens relatief duur uit en meerpersoonshuishoudens relatief goedkoop (in vergelijking met gemeenten met andere tariefsystemen, zie box 1 later in dit hoofdstuk).

2.4. Waterzuivering

Er zijn 27 waterschappen die zich bezig houden met de zuivering van afvalwater. De bekostiging van de zuiveringstaak vindt plaats op basis van het aantal vervuilingseenheden dat bedrijven en huishoudens produceren. Eén vervuilingseenheid (v.e) ofwel één inwonerequivalent (i.e) is gedefinieerd als de hoeveelheid zuurstofbindende stoffen die gemiddeld per inwoner per etmaal wordt geloosd.

Kaart 6 Tarief verontreinigingsheffing éénpersoonshuishouden

¹⁷ Dergelijke verschillen worden deels gecompenseerd via de algemene uitkering uit het gemeentefonds.

Noot: Het tarief voor een meerpersoonshuishouden is drie keer dat van een éénpersoonshuishouden. De kostendekkendheid is groter dan 100% omdat een deel van de opbrengst wordt gebruikt voor watersysteemtaken.

In de praktijk wordt een éénpersoonshuishouden aangeslagen voor één v.e. en een meerpersoonshuishouden voor drie v.e., ongeacht de werkelijke omvang. Tweepersoonshuishoudens betalen hierdoor drie keer zo veel voor de waterzuivering als éénpersoonshuishoudens. Tarieven per v.e. variëren van 39,60 euro tot 64,57 per v.e. (zie kaart 6). De verhouding tussen hoogste en laagste tarief is 1,6.

Een deel van de zuiveringsheffing wordt gebruikt om kosten te dekken die eigenlijk vallen onder het waterbeheer. De kostendekkendheid van de tarieven is daarom eigenlijk hoger dan 100 procent. Landelijk wordt de kostendekkendheid geschat op 120 procent.¹⁸ Er is echter geen informatie beschikbaar per waterschap over de kostendekkendheid van de zuiveringsheffing.¹⁹

2.5. Totale waterketenlasten voor huishoudens

In tabel 1 staat een kort overzicht van de heffingen waarmee de waterketen thans wordt bekostigd en de totale opbrengst uit deze heffingen.

Tabel 1 Overzicht huidige heffingssystematiek en opbrengsten

	Taak	Heffingssysteem	Opbrengst (mln. euro)
Waterbedrijf ¹	Levering drinkwater	Vast tarief en tarief per verbruikte m ³	970
Waterschap	Zuivering water	Tarief per v.e.	749
Gemeente	Zorg riolering	Diverse systemen	796

¹ In 2002 was nog ongeveer vier procent van de huishoudens niet bemeterd. Deze huishoudens betalen vaak een vastrecht of de waterrekening wordt door meerdere huishoudens gedeeld (etagewoningen).

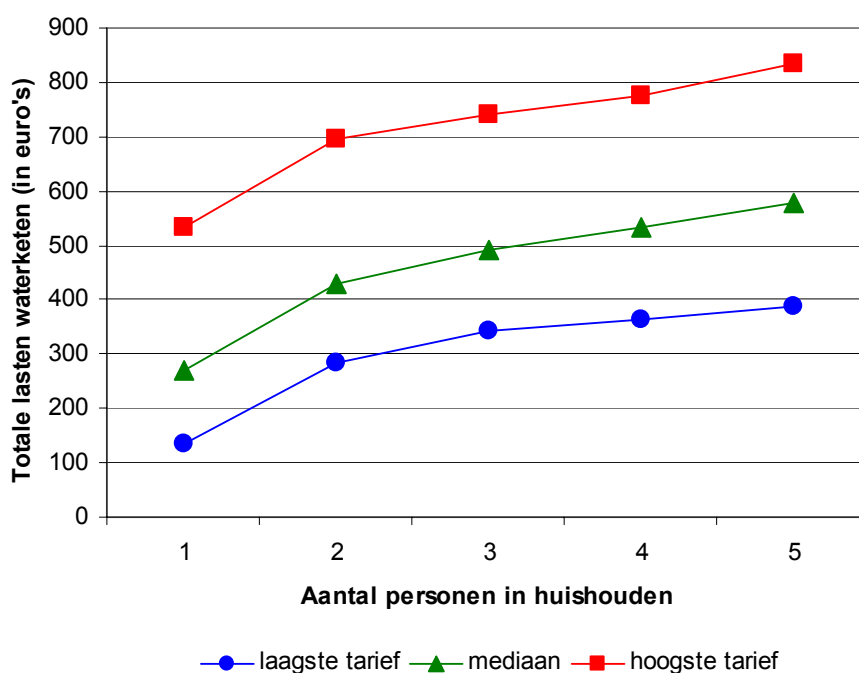
Bron: zie bijlage en eigen berekeningen. De bedragen zijn niet gecorrigeerd voor kostendekkendheid.

¹⁸ Zie Gerritsen en Sterks 2004, bijlage 3

¹⁹ Deze overschatting van de waterketenkosten heeft echter weinig effect op de berekeningen van de mogelijke lastenverschuiving die worden gepresenteerd in dit rapport.

In figuur 2 zijn de totale lasten weergegeven die huishoudens van verschillende omvang momenteel betalen voor diensten in de waterketen, uitgaande van kostendeekkende tarieven. Wanneer er sprake is van een vastrecht en een variabel deel met een vastrecht zouden de waterketenlasten normaal gesproken lineair verband laten zien met het aantal leden van een huishouding en de lasten. De lasten voor éénpersoonshuishoudens liggen echter beneden die lijn. Dit komt doordat het vastrecht van de verontreinigingsheffing (en in een aantal gemeenten het rioolrecht) afhankelijk is van de huishoudensomvang. Voor de waterzuivering ligt het vastrecht voor éénpersoonshuishoudens op éénderde van het vastrecht voor meerpersoonshuishouden (twee of meer personen).

Figuur 2 Totale waterketenlasten van huishoudens in 2004 (drinkwater, rioolrecht en waterzuivering), gecorrigeerd voor kostendeekkendheid

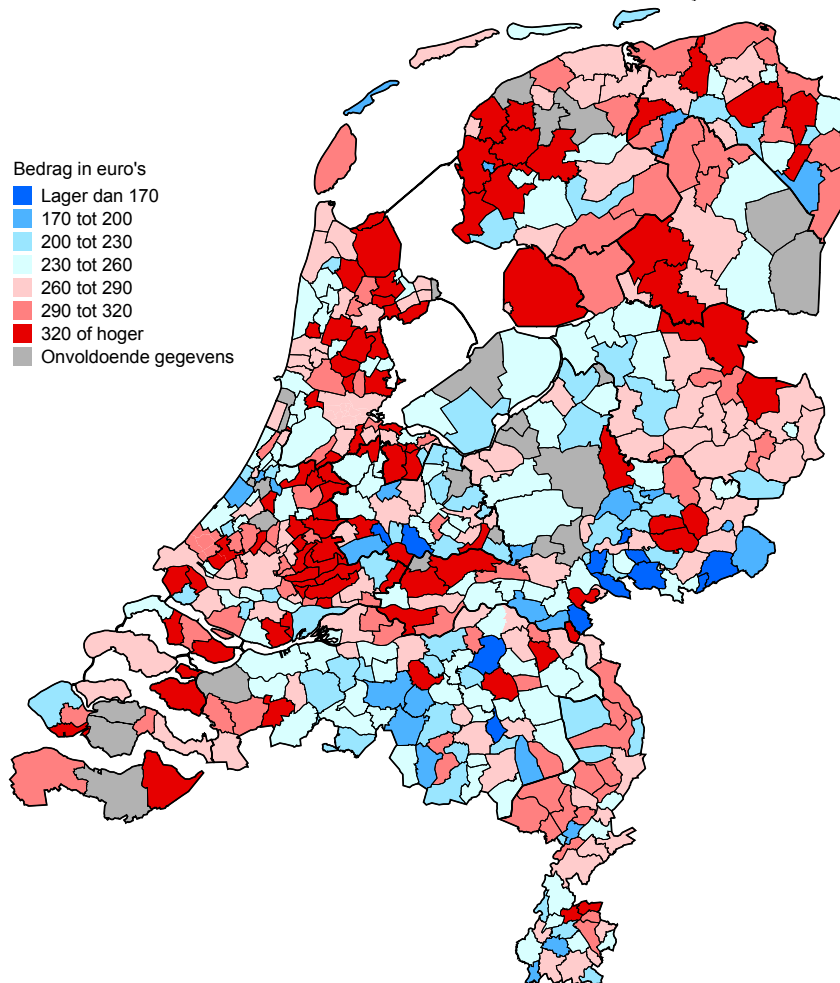
Tabel 2 Aantal één, twee, drie, vier en meerpersoonshuishoudens in Nederland in 2004

Aantal personen in huishouden	Totaal aantal huishoudens in Nederland van deze grootte
1	2.424.261
2	2.304.713
3	905.923
4	968.833
5 of meer	448.728

Bron data: CBS, statline 2004

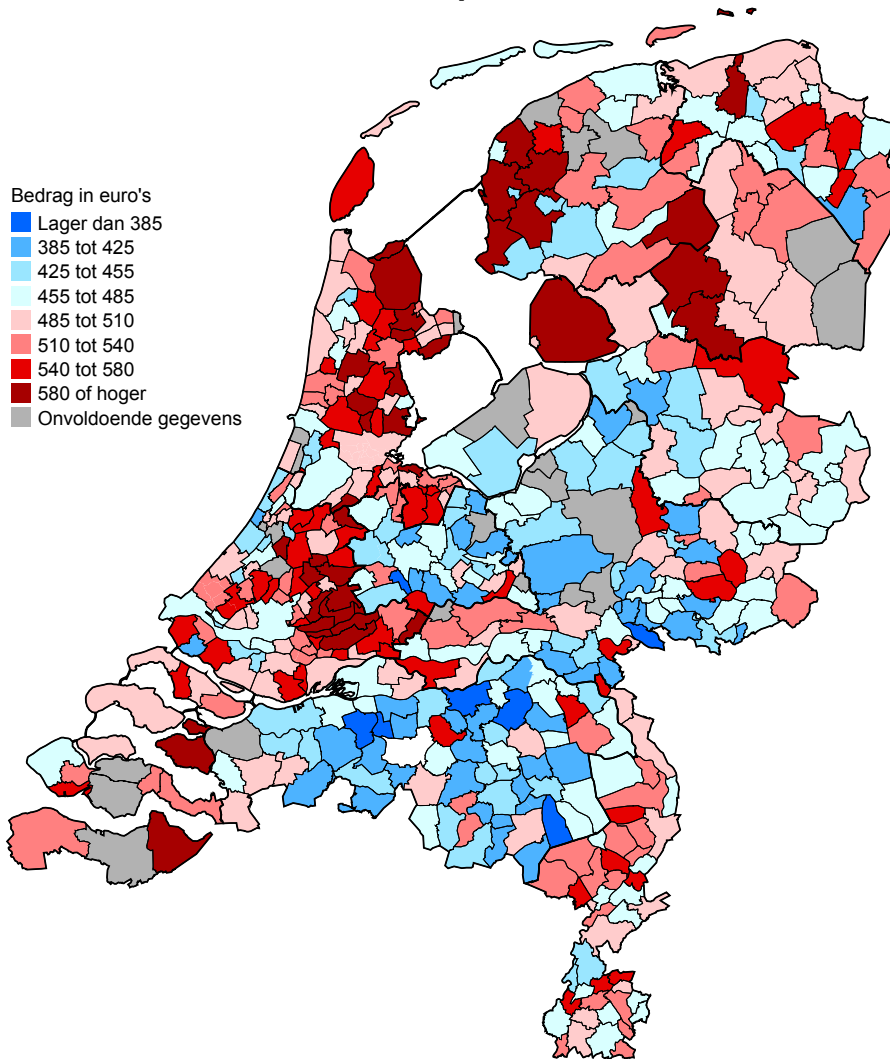
De kaarten 7 en 8 geven een overzicht de totale lasten per gemeente die één- en driepersoonshuishoudens in 2004 betalen voor drinkwater, rioolrecht en waterzuivering, uitgaande van kostendeckende tarieven voor rioolrecht. Een aantal gemeenten heft geen rioolrecht. Voor deze gemeenten kan bij gebrek aan gegevens geen kostendeckend tarief worden berekend (zie bijlage).

Kaart 7 Totale waterketenlasten voor éénpersoonshuishoudens in 2004 bij kostendekkende tarieven voor rioolrecht

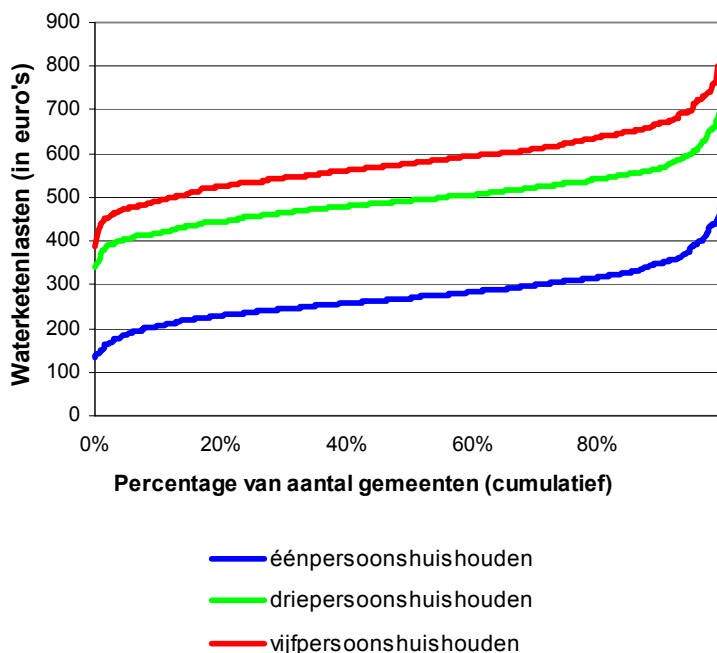
Het valt op dat de waterketenlasten in een aantal gemeenten in het westen hoog zijn in vergelijking met de rest van Nederland. In deze gemeenten is zowel het bedrag aan drinkwater als het rioolrecht hoog. De lasten in Noord-Brabant en in veel Gelderse gemeenten blijken naar verhouding laag te zijn.

Kaart 8 Totale waterketenlasten voor driepersoonshuishoudens in 2004 bij kostendekkende tarieven voor rioolrecht

Figuur 3 geeft een indruk van de verschillen in waterketenlasten die momenteel bestaan tussen gemeenten. Ook hier is te zien dat er aanzienlijk verschil bestaat tussen de minimum en maximum lasten voor huishoudens van gelijke grootte. Van de drie heffingen die betrekking hebben op de waterketen zijn de verschillen binnen het rioolrecht het grootste (zie paragraaf 2.3). In box 1 wordt nader ingegaan op de verschillen die ontstaan tussen gemeenten door verschillende tariefstellingen.

Figuur 3 Totale waterketenlasten voor één-, drie-, en vijfpersoonshuishoudens in Nederland

Box 1 Huidige waterketenlasten in twee buurgemeenten: Winterswijk en Lichtenvoorde

Gemeenten hanteren uiteenlopende tariefsystemen voor het rioolrecht. Hierdoor ontstaan verschillen in de lastendruk voor één- en meerpersoonshuishoudens tussen gemeenten. In deze box worden de huidige waterketenlasten beschreven voor huishoudens van verschillende omvang in twee buurgemeenten.

De ene gemeente, Lichtenvoorde, hanteert momenteel een vastrecht (142 euro). In de andere gemeente, Winterswijk, is het tarief volledig afhankelijk van waterverbruik (1,62 euro per m³). In beide gemeente is er geen rioolrecht voor eigenaren en is de kostendekking 100 procent. De gemeenten maken deel uit van het waterschap Rijn en IJssel. In dit waterschap bedraagt de zuiveringsheffing voor éénpersoonshuishoudens 42 euro en voor meerpersoonshuishoudens 126 euro. In beide gemeenten wordt voor drinkwater 19,73 euro vastrecht betaald en 1,12 euro per m³ verbruikt water.

In tabel 3 en tabel 4 is voor beide gemeenten te zien welk bedrag huishoudens gemiddeld betalen voor drinkwater, rioolrecht en zuivering tezamen. De waterketenlasten voor een éénpersoonshuishoudens bedragen in Lichtenvoorde

266 euro en in Winterswijk 191 euro. Doordat alle huishoudens in Lichtenvoorde hetzelfde bedrag betalen, zijn éénpersoonshuishoudens in deze gemeente relatief duur uit. Vijfpersoonshuishoudens zijn in deze gemeente om dezelfde reden goedkoop uit. Vijfpersoonshuishoudens betalen in de gemeente Lichtenvoorde gemiddeld 534 euro en in Winterswijk 724 euro.

Tabel 3 Waterketenlasten voor huishoudens in Lichtenvoorde

	Aantal personen in huishouden				
	1	2	3	4	5
Drinkwater	72	125	179	216	256
Rioolrecht	142	142	142	142	142
Zuivering	42	126	126	126	126
Totaal	256	393	447	484	524

Noot: het tarief dat wordt betaald voor drinkwater is berekend op basis van het gemiddelde waterverbruik (zie bijlage)

Tabel 4 Waterketenlasten voor huishoudens in Winterswijk

	Aantal personen in huishouden				
	1	2	3	4	5
Drinkwater	72	125	179	216	256
Rioolrecht	76	152	231	285	342
Zuivering	42	126	126	126	126
Totaal	190	403	536	627	724

Noot: het tarief dat wordt betaald voor drinkwater is berekend op basis van het gemiddelde waterverbruik (zie bijlage)

Uit deze beschrijving blijkt dat er momenteel verschil bestaat in lastendruk voor huishoudens tussen gemeenten. In gemeenten waar het rioolrecht wordt geheven op basis van een vastrecht zijn éénpersoonshuishoudens relatief duur en meerpersoonshuishoudens relatief goedkoop uit. In gemeenten waar een variabel tarief wordt gehanteerd geldt het omgekeerde.

2.6. Conclusie

Er worden momenteel uiteenlopende tariefsystemen gehanteerd binnen de waterketen. Het drinkwater wordt bekostigd met een tarief per kubieke meter en in de meeste regio's een vastrecht. Voor rioolrecht worden verschillende tariefsystemen gehanteerd, variërend van een vastrecht tot een volledig variabel tarief. Ook wordt voor het rioolrecht onderscheid gemaakt tussen tarieven voor eigenaren van huizen en

gebruikers. Zuivering wordt bekostigd met een tarief afhankelijk van de omvang van het huishouden (één of meerpersoons).

Er blijken grote verschillen te bestaan tussen gemeenten in de omvang van de waterketenlasten. Er is vooral sterke variatie in de tarieven die huishoudens betalen voor het rioolrecht. Dit komt doordat de kosten met betrekking tot het onderhoud van het riool variëren per gemeente. Een andere oorzaak is dat gemeenten verschillende tariefssystemen hanteren.

3. Het waterketentarief

3.1. Algemeen

In het vorige hoofdstuk zijn de waterketenlasten (drinkwatertarief, rioolrecht en verontreinigingsheffing) van verschillende huishoudens in de huidige situatie berekend. In dit hoofdstuk zullen de lasten worden berekend voor dezelfde huishoudens bij een waterketentarief dat bestaat uit een vast deel en een variabel deel gekoppeld aan het waterverbruik. In paragraaf 3.2 wordt kort stil gestaan bij de vraag hoe groot het aandeel van het variabele deel zou moeten zijn. In paragraaf 3.3 worden vervolgens de tarieven berekend voor verschillende variabiliteiten. Uitgangspunt is dat de opbrengst uit het waterketentarief gelijk is aan de huidige opbrengst uit de drinkwaterheffing, het rioolrecht en de verontreinigingsheffing samen. Hierbij wordt uitgegaan van volledige kostendekkendheid, omdat alleen zo een zinvolle vergelijking mogelijk is.

Paragraaf 3.4 behandelt de gevolgen van invoering van waterketentarieven voor huishoudens van verschillende omvang. Vervolgens gaat deze paragraaf kort in op de gevolgen van zuiniger waterverbruik op de hoogte van de tarieven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele conclusies.

3.2. Prijs van water en gewenste variabiliteit

De redenen om één waterketentarief in te voeren zijn door het kabinet als volgt verwoord:

Eén financieringsstructuur voor de gehele waterketen betekent ten opzichte van de huidige situatie met drie financieringsstromen met ieder een eigen grondslag een vereenvoudiging en vermindering van de perceptiekosten. Ook wordt het voor de burger transparanter omdat hij inzicht krijgt in de kosten die gemoeid zijn met de “handling” van de hoeveelheid water die hij verbruikt. De kosten worden geïndividualiseerd en de gebruiker kan via zijn verbruik invloed uitoefenen op de rekening. Voorts sluit een dergelijke financieringsstructuur aan bij milieudoelstellingen als duurzaam gebruik van (wereldwijd gezien) schaarse natuurlijke hulpbronnen en het vervuiler/gebruiker-betaalt-principe.²⁰

²⁰ Tweede Kamer, 2003-2004, 29 428, nr. 1. Dit sluit ook aan bij de eisen die worden gesteld in de Europese Kaderrichtlijn Water. Hier wordt in gesteld dat waterketenheffingen moeten worden gebaseerd op het principe dat de vervuiler betaalt (Richtlijn 2000/60/EG art 9, lid 1)

Eén van de redenen om het waterketentarief deels variabel te maken is dus dat wordt verwacht dat burgers hierdoor zuiniger om zullen gaan met water.²¹ De huidige tariefsystemen leiden er toe dat de burger niet erg gestimuleerd wordt zuinig aan te doen met drinkwater. De kosten van zuivering en riolering worden immers betaald uit heffingen die niet of slechts beperkt afhankelijk zijn van het waterverbruik. Daarnaast is het rioolrecht gemiddeld genomen niet kostendekkend.

Op de vraag hoe zuinig burgers met het water moeten zijn geeft de welvaartstheorie een simpel antwoord. De burgers moeten dat zelf weten mits de prijs de marginale kosten van de waterproductie in ruime zin dekt.²² Zij moeten bereid zijn alle kosten te betalen die samenhangen met het verbruik van een extra kubieke meter water.

Deze regel geeft tevens een aanknopingspunt bij de vraag welk deel van het waterketentarief variabel dient te zijn. In beginsel zou het hele tarief variabel moeten zijn. Helaas doen zich twee complicaties voor. In de eerste plaats ontstaan bij prijszetting op basis van marginale kosten verliezen omdat de kostenstructuur in deze sector sterk overheerst wordt door de vaste kosten. Bij hoge vaste kosten liggen de kosten van een extra kubieke meter water beneden de gemiddelde kosten waardoor een prijs gelijk aan de marginale kosten geen volledige kostendekking oplevert.²³ Dat kan worden opgelost door de daarbij ontstane verliezen af te dekken met een vastrecht.

De tweede complicatie hangt samen met het feit dat op korte termijn de variabele kosten aanzienlijk lager kunnen zijn dan op langere termijn. Wanneer het variabele deel van het waterketentarief op basis van de variabiliteit van de kosten op korte termijn wordt bepaald, kan op langere termijn welvaartsverlies optreden. Bij een korte termijn perspectief wordt geen rekening gehouden met investeringen die waterbedrijven, gemeenten en/of waterschappen in de toekomst moeten maken. De met die investeringen samenhangende kosten zitten niet in de marginale kosten en moeten worden gedekt uit het vastrecht. Dit vastrecht is echter onafhankelijk van het waterverbruik.

Wordt bij de kostencalculaties gekeken naar de variabiliteit van de kosten op lange termijn, dan ontstaat er welvaartsverlies op korte termijn omdat de prijs hoger wordt dan de marginale kosten bij de gegeven productiecapaciteit. Deze verliezen nemen toe

²¹ Uit onderzoek blijkt dat de prijselasticiteit van water zeer klein is (bron: Aalbers, Dijkgraaf en Versteeg 2000, Linderhof 2001). Dit betekent dat een prijsverhoging slechts een zeer kleine invloed zal hebben op de vraag naar water. De onderzoeken hebben echter betrekking op beperkte prijsstijgingen. Bij het invoeren van een waterketenheffing wordt de prijs van water aanzienlijk hoger, waardoor het denkbaar is dat het waterverbruik toch significant zal afnemen.

²² Dit zijn de productiekosten en de kosten van afvoer en zuivering, inclusief de compensatie voor de milieuschade die daarbij ontstaat (verdroging, resterende vervuiling, enz.).

²³ Voor volledige kostendekking moet de prijs (is gemiddelde opbrengst) gelijk zijn aan de gemiddelde kosten.

naarmate het verschil tussen de variabiliteit van de kosten op lange termijn en de variabiliteit op korte termijn groter wordt. Wanneer ook rekening wordt gehouden met de kosten van waterbesparende investeringen kan het zelfs zo zijn dat door zuiniger waterverbruik de totale kosten voor de burger toenemen. In andere woorden: meer geld voor minder water. Dit wordt duidelijk met het volgende voorbeeld.

Stel dat huishoudens door zuinigheid en investeringen in waterbesparende apparatuur dertig procent water kunnen besparen. De familie Wegwater verbruikt momenteel 100 m³ water. De totale kosten voor de productie, transport en zuivering van deze hoeveelheid water bedraagt 500 euro. Stel dat dit op korte termijn voor twintig procent variabel is en op lange termijn voor tachtig procent.²⁴ Wanneer wordt uitgegaan van de variabiliteit op lange termijn betaalt de familie 100 euro vastrecht en 4 euro per m³. Voor de familie Wegwater levert dertig procent minder waterverbruik 120 euro op. Zolang de waterbesparende investeringen minder kosten (stel 50 euro per jaar) zijn deze rendabel.

De kosten voor de productie, transport en zuivering van het water zullen door de dertig procent waterbesparing met slechts 30 euro afnemen gegeven de variabiliteit op korte termijn. Hierdoor is de producent genoodzaakt het variabele tarief te verhogen om uit de kosten te komen. De kosten voor de productie, transport en zuivering bedragen $500 - 30 = 470$ euro. Familie Wegwater moet nu deze 470 euro plus 50 euro voor de waterbesparende investeringen betalen. Zij is dus meer geld kwijt voor minder water.

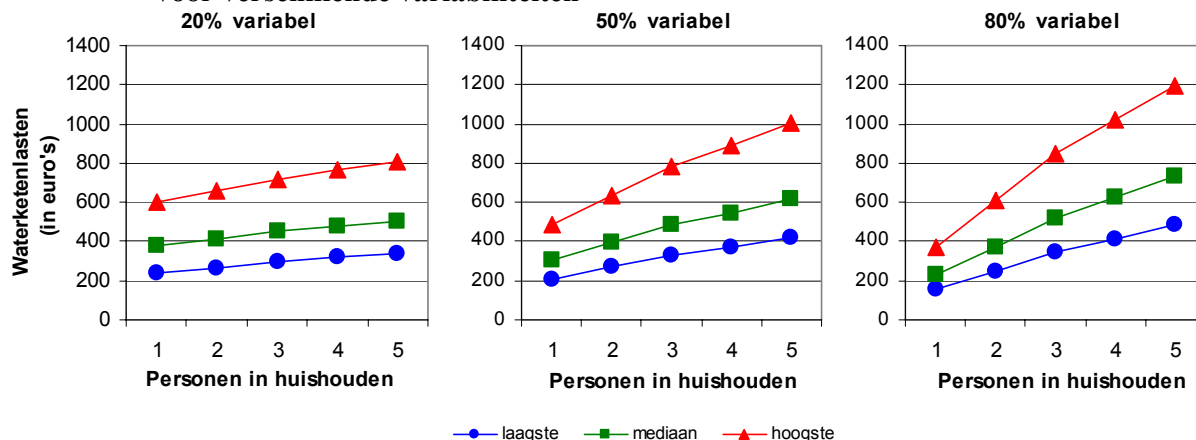
Het is lastig om te bepalen welke variabiliteit moet worden gekozen. Beide opties (variabiliteit gegeven de kosten op lange termijn en op korte termijn) leiden tot welvaartsverlies. Daarbij komt dat bovenstaande zich vooral zal voordoen wanneer de prijselasticiteit toeneemt met de mate waarin de prijs wordt verhoogd. Er is momenteel te weinig informatie beschikbaar om te bepalen hoe hoog de variabiliteit van een waterketentarieef zou moeten zijn.

3.3. Tarieven waterketen

Omdat nog niet bekend is voor welk deel het waterketentarieef zal bestaan uit een variabel tarief wordt de lastendruk gepresenteerd bij drie verschillende variabiliteiten: 20, 50 en 80 procent. Met deze percentages kan duidelijk worden gemaakt hoe de lastenontwikkeling is bij een hoge en lage variabiliteit. De tarieven zijn berekend op basis van de huidige opbrengsten uit de drinkwaterheffing, het rioolrecht en de verontreinigingsheffing. Bestaande kostenverschillen (zie hoofdstuk 2) tussen waterbedrijven, gemeenten en waterschappen blijven daarom bestaan.

²⁴ Wanneer wordt uitgegaan van de korte termijn is de prijs 1 euro per m³ (20% van 500 euro / 100 m³) en het vastrecht 400 euro (80% van 500 euro), wanneer de prijs wordt gebaseerd op de lange termijn is het tarief 4 euro per m³ en het vastrecht 100 euro.

Figuur 4 Hoogste, laagste en mediane tarief bij invoering van één waterketentarief voor verschillende variabiliteiten

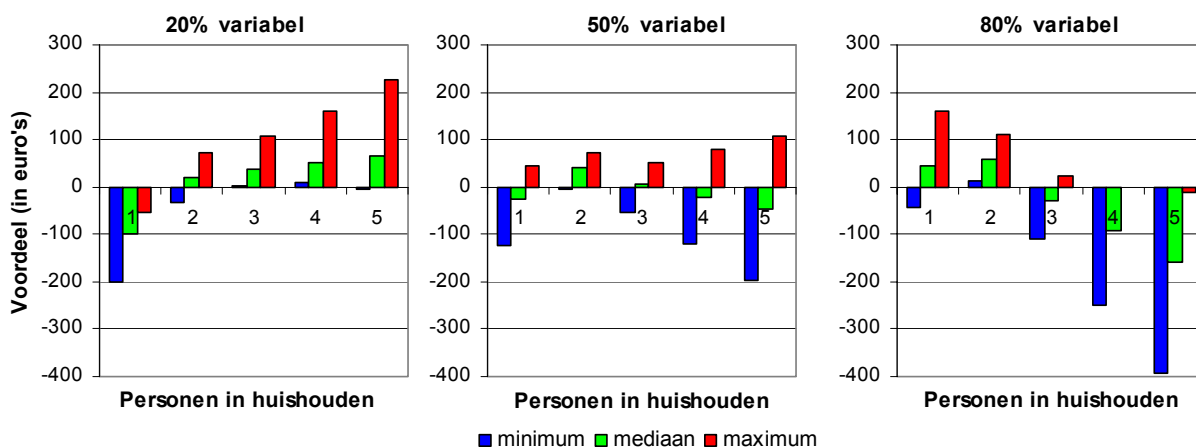

Figuur 4 laat zien hoe hoog de lasten voor de verschillende huishoudens zullen zijn. Wanneer de heffing twintig procent variabel wordt, zullen éénpersoonshuishoudens minimaal 237 euro per jaar betalen voor de waterketen en maximaal 600 euro (de mediaan is 377 euro). Vijfpersoonshuishoudens betalen minimaal 341 euro en maximaal 807 euro (de mediaan is 501 euro). Bij een grotere variabiliteit van het waterketentarief wordt het verschil tussen het bedrag dat één- en meerpersoonshuishoudens betalen groter. Bij een variabiliteit van tachtig procent betalen éénpersoonshuishoudens minimaal 156 euro en maximaal 372 euro en vijfpersoonshuishoudens minimaal 486 euro en maximaal 1197 euro, dus drie keer zo veel als een éénpersoonshuishouden. Dit is naar verwachting. Wanneer er meer personen in een huishouden zijn wordt er meer water verbruikt. Naarmate de variabiliteit hoger wordt zullen grotere huishoudens meer moeten betalen.

3.4. Verschil tussen huidige heffing en waterketentarief

In figuur 5 is weergegeven welk voor- of nadeel huishoudens van verschillende omvang ondervinden bij invoering van een waterketentarief. Opnieuw worden verschillende variabiliteiten naast elkaar gezet. Bij een variabiliteit van twintig procent betalen éénpersoonshuishoudens een hoger bedrag dan ze nu doen. Het nadeel ligt rond de 100 euro (maximaal 201 euro nadeel). Grotere huishoudens ondervinden over het algemeen voordeel bij deze variabiliteit. Voor vijfpersoonshuishoudens kan het voordeel oplopen tot 228 euro. Eén- en tweepersonshuishoudens betalen een lager bedrag voor de waterketen dan momenteel wanneer de variabiliteit tachtig procent wordt. Grotere huishoudens zijn een (aanzienlijk) hoger bedrag kwijt.

Figuur 5 Aantal euro's voordeel bij invoering van een waterketentarief (negatief betekent nadeel)

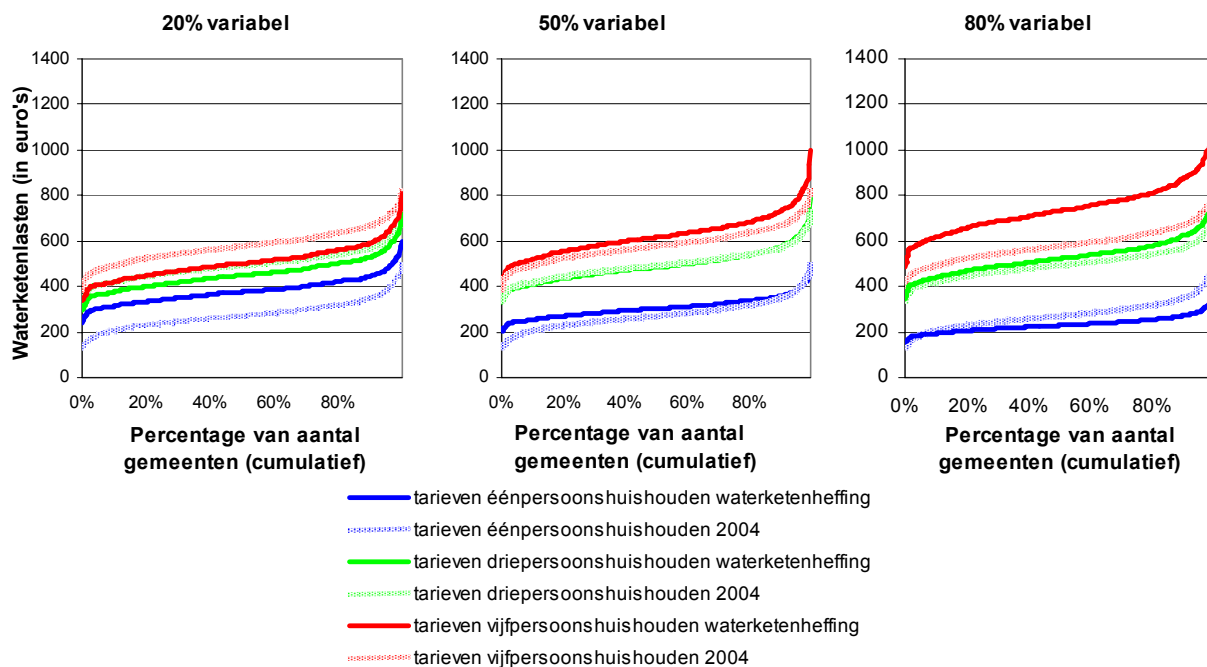

Wat ook opvalt is dat meer dan de helft van de tweepersoonshuishoudens voordeel heeft bij invoering van een waterketentarief. Het tarief dat tweepersoonshuishoudens betalen voor waterzuivering is in 2004 nog drie keer zo hoog als dat van een éénpersoonshuishouden (zie paragraaf 2.4). Wanneer het tarief afhankelijk wordt van waterverbruik betalen tweepersoonshuishoudens over het algemeen een lager bedrag omdat de aanslag meer gerelateerd is aan waterverbruik en daarmee aan de werkelijke omvang van het huishouden.

In figuur 6 is de spreiding van de waterketentarieven te zien. De spreiding in 2004 is licht ingetekend, de spreiding voor een nieuw waterketentarief donker. Bij een variabiliteit van twintig procent blijkt de spreiding van de tarieven weinig te veranderen wanneer er een waterketentarief wordt ingevoerd. Bij een hogere variabiliteit blijkt de spreiding voor drie en vijfpersoonshuishoudens toe te nemen en voor éénpersoonshuishoudens af te nemen.

Er blijft dus spreiding bestaan tussen gemeenten in de waterketenlasten voor huishoudens van gelijke omvang. Dit komt doordat de verschillen in bijvoorbeeld onderhouds,- en productiekosten blijven bestaan. De verschillen die worden veroorzaakt doordat er verschillende tariefssystemen worden gehanteerd verdwijnen echter wel (of worden kleiner wanneer de variabiliteit niet gelijk is voor iedere gemeente). Dit wordt beschreven in box 2.

Figuur 6 Spreiding van de waterketentarieven in 2004 en bij invoer van een waterketentarief

Box 2: Lastenverschuiving in Lichtenvoorde en Winterswijk

In deze box wordt geschetst welke lastenverschuiving optreedt in de twee gemeenten die werden besproken in hoofdstuk 2 (Lichtenvoorde en Winterswijk, zie box 1). In Lichtenvoorde is het rioolrecht een vastrecht en in Winterswijk is het afhankelijk van waterverbruik. In tabel 5 staan de totale waterketenlasten voor huishoudens in de twee gemeenten in 2004. Doordat er wordt gewerkt met verschillende tariefssystemen bestaan er aanzienlijke verschillen tussen de bedragen die één- en meerpersoonshuishoudens betalen.

Tabel 5 Huidige waterketenlasten voor huishoudens in Lichtenvoorde en Winterswijk (2004)

	Aantal personen in huishouden				
	1	2	3	4	5
Lichtenvoorde	266	403	457	494	534
Winterswijk	190	403	536	627	724

In tabel 6 blijkt dat de verschillen tussen Lichtenvoorde en Winterswijk kleiner worden wanneer er een waterketentarieef wordt ingevoerd. Er wordt weergegeven welk bedrag huishoudens in deze gemeenten zullen betalen wanneer er een integrale waterrekening komt.

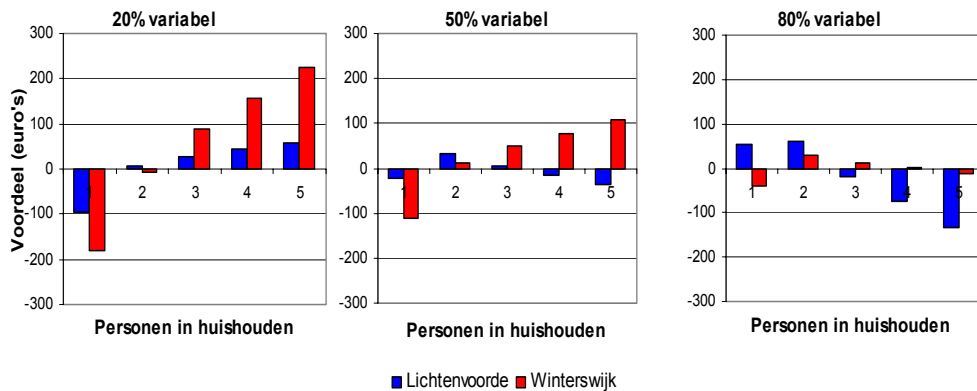
Tabel 6 Waterketentarieven in Lichtenvoorde en Winterswijk bij invoering van een waterketentarieef en de lasten voor één-, twee-, drie-, vier-, en vijfpersoonshuishoudens

Variabiliteit	Tarief		Lasten				
	vastrecht	variabel (m ³)	Aantal personen in huishouden				
			1	2	3	4	5
Lichtenvoorde							
20%	330	0,69	362	395	428	451	476
50%	206	1,73	287	369	453	510	572
80%	82	2,77	213	343	477	569	667
Winterswijk							
20%	336	0,77	372	408	446	471	499
50%	210	1,93	301	391	485	549	617
80%	84	3,09	229	374	524	627	736

De lastenverschillen tussen de huishoudens in de twee gemeenten (zie box 1) worden kleiner. Kennelijk verschilt de opgetreden lastenverschuiving. Uit figuur 7 blijkt dat éénpersoonshuishoudens in beide gemeenten meer gaan betalen wanneer het waterketentarieef twintig procent variabel is. Vijfpersoonshuishoudens betalen in beide gemeenten minder. De verschuivingen zijn in Winterswijk echter veel groter dan in Lichtenvoorde. Het nadeel voor éénpersoonshuishoudens in Winterswijk is 182 euro, in Lichtenvoorde 96 euro. Het voordeel voor vijfpersoonshuishoudens bedraagt in Lichtenvoorde 58 euro en in Winterswijk 225 euro. Vijfpersoonshuishoudens gaan in beide gemeenten meer betalen bij een variabiliteit van tachtig procent, maar het nadeel in Winterswijk is erg klein (12 euro) in vergelijking met het nadeel in Lichtenvoorde (133 euro). Wanneer de variabiliteit van het waterketentarieef tachtig procent wordt gaan éénpersoonshuishoudens in Lichtenvoorde er iets op vooruit (54 euro) en in Winterswijk er iets op achteruit (39 euro).

Daarnaast blijkt dat éénpersoonshuishoudens er in Winterswijk bij elke hier gepresenteerde variabiliteit op achteruit gaan. Dit komt doordat het rioolrecht in deze gemeente in 2004 nog volledig afhankelijk is van het waterverbruik.

Figuur 7 Lastenverschuiving in Lichtenvoorde en Winterswijk die optreedt bij invoering van integrale waterrekening

De verschillen tussen gemeenten worden dus kleiner wanneer er een waterketentariaf komt omdat dan in alle gemeenten het rioolrecht deels afhankelijk wordt van waterverbruik. Dit betekent ook dat de lastenverschuiving verschilt per gemeente. De mate waarin huishoudens in een gemeente voor- of nadeel ondervinden hangt af van de variabiliteit van het waterketentariaf, het in 2004 door de gemeente gehanteerde tariefsysteem voor het rioolrecht, en het aantal personen in het huishouden.

3.5. Effect minder waterverbruik

Eén van de redenen om een waterketentariaf in te voeren is dat men burgers bewuster wil maken van de kosten van water. Dit hoeft echter niet te leiden tot zuiniger gebruik van water. De prijselasticiteit van water (de hoeveelheid water die men minder gaat gebruiken bij verandering van de prijs van water) is erg laag.²⁵ Het kan echter zijn, dat bij een hele sterke stijging de prijselasticiteit groter is.

Wanneer dit zo is dan betekent een grote stijging van het tarief dat er minder water wordt verbruikt. Minder waterverbruik betekent minder opbrengsten, maar ook minder kosten. Wanneer de variabiliteit van het waterketentariaf groter is dan het werkelijke variabele deel van de kosten zal het tarief per kubieke meter moeten worden verhoogd om de opbrengsten en kosten weer met elkaar in evenwicht te brengen. Zuiniger gebruik zal in dat geval de tarieven opstuwten. Het is maar de vraag of het lukt de burgers en media uit te leggen waarom tarieven hoger worden naarmate ze zuiniger omgaan met water. De burger verwacht immers minder te betalen, maar zal merken dat de tarieven stijgen.

²⁵ Volgens Linderhof (2001) is de prijselasticiteit van water $-0,07$. Dat wil zeggen dat “een prijsstijging van tien procent leidt tot een daling van de watervraag met 0,7 procent.” (Linderhof 2001: 159).

3.6. Conclusie

Wanneer er een waterketentarieef wordt ingevoerd blijkt de variabiliteit van het bedrag van groot belang voor de vraag welke huishoudens er op voor- of achteruit gaan. Bij een lage variabiliteit van de heffing gaan kleinere huishoudens over het algemeen meer en grotere huishoudens over het algemeen minder betalen dan bij het huidige tariefsysteem. Bij een grote variabiliteit geldt het omgekeerde: éénpersoonshuishoudens gaan er over het algemeen op vooruit en grotere huishoudens op achteruit. Zowel het voor- als het nadeel kan aanzienlijk zijn; enkele honderden euro's per huishouden per jaar.

Er bestaat momenteel verschil tussen gemeenten in de tarieven die één- en meerpersoonshuishoudens betalen. Deze verschillen blijken kleiner te worden wanneer er een waterketentarieef wordt ingevoerd. Dit betekent ook dat de lastenverschuiving verschilt per gemeente en afhankelijk is van het door de gemeente gehanteerde tariefsysteem.

4. Mutatie lasten voor huurders en eigenaren in diverse inkomensklassen

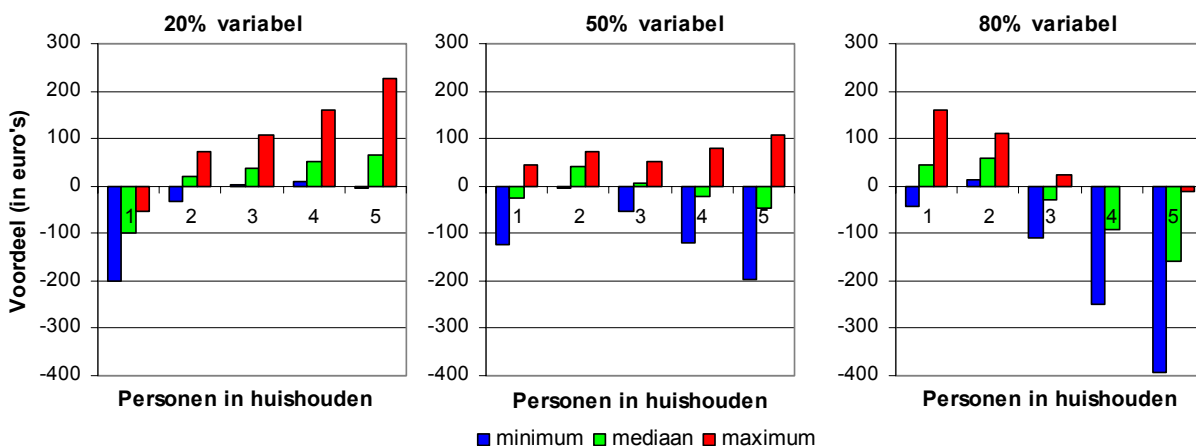
4.1. Algemeen

In het vorige hoofdstuk is besproken welke tarieven huishoudens gaan betalen als er één heffing komt voor de hele waterketen. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de gevolgen van de invoering van een waterketentarief voor huurders en eigenaren van huizen en voor huishoudens in verschillende inkomensklassen. Het bedrag dat huishoudens in de bijstand, met een modaal inkomen en met een twee keer modaal inkomen momenteel betalen voor de waterketen wordt vergeleken met het tarief dat ze zullen betalen wanneer er een waterketentarief wordt ingevoerd.

4.2. Verschuiving tussen huurders en eigenaren

Er bestaat in het huidige tariefsysteem onderscheid tussen riolrecht voor gebruikers en eigenaren. Een meerderheid van de gemeenten hanteert alleen maar een gebruikersheffing. Er zijn 117 gemeenten waar alleen de eigenaar riolrecht betaalt en 74 gemeenten waar zowel huurders als eigenaren riolrecht betalen. Wanneer er een waterketentarief komt dan vervalt het verschil tussen huurders en eigenaren. Hierdoor kan de invoering van een waterketentarief tot een lastenverschuiving leiden van eigenaren naar huurders. In het geval dat de gebruiker van de woning dezelfde is als de eigenaar maakt het niet uit. Wanneer de huurder en eigenaar niet dezelfde zijn en de huidige rekening deels door de eigenaar/verhuurder wordt betaald, is het van belang dat de eigenaar/verhuurder zijn voordeel volledig doorgeeft in de vorm van lagere huur om de lastenverschuiving te minimaliseren. Dit blijkt als we figuur 8 (figuur 5 uit hoofdstuk 3) vergelijken met figuur 9.

Figuur 8 Aantal euro voordeel invoering waterketentarief in euro's voor bewoners van een huis met een gemiddelde waarde (negatief betekent nadeel)

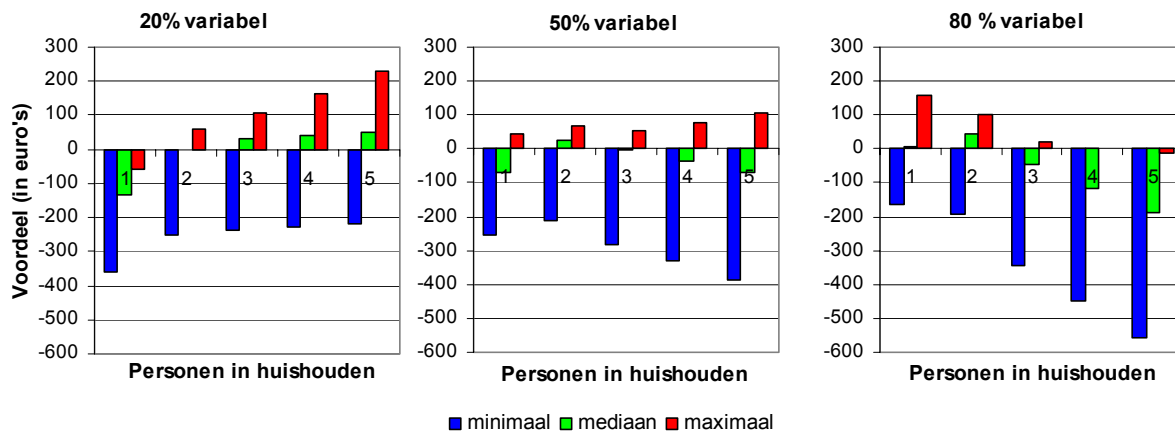

In figuur 8 is nogmaals te zien welke lastenverschuiving ontstaat bij invoering van een waterketentarief. Deze verschuiving geldt voor bewoners van een huis met een gemiddelde waarde in een gemeente. De lastenverschuiving uit figuur 8 is van toepassing op alle gebruikers van woningen ongeacht of deze eigenaar of huurder zijn. Hierbij is uitgegaan van de vooronderstelling dat de eigenaar zijn voordeel volledig doorgeeft aan de huurder.

Wanneer de verhuurder zijn voordeel niet doorgeeft aan de huurder ontstaat het beeld zoals in figuur 9. Huurders blijken dan een nadeel te ondervinden dat op kan lopen tot enkele honderden euro's. Het voordeel dat eigenaren ondervinden zou moeten worden doorgesluisd naar huurders, maar het is lastig om effectief beleid te voeren op dit punt. Verwacht kan worden dat veel eigenaren het voordeel gedeeltelijk, maar niet volledig doorsluizen. Er is daarom een grote kans dat er een lastenverschuiving optreedt van eigenaren naar huurders.

Voor huishoudens die huursubsidie ontvangen is het nadeel het meest voelbaar. Wanneer deze huishoudens een lagere huur betalen merken zij hier weinig van omdat ze toch al huursubsidie ontvangen. Deze groep ontvangt daardoor geen of weinig compensatie voor de stijging van de waterketenlasten veroorzaakt door het vervallen van het onderscheid tussen huurders en eigenaren, zelfs als het voordeel voor de eigenaar/verhuurder grotendeels wordt doorgesluisd.

Figuur 9 Nadeel invoering waterketentarief in euro's voor huurders wanneer eigenaren deel rioolrecht niet wordt gecompenseerd (negatief betekent nadeel)

4.3. Inkomenseffecten

In hoofdstuk 3 en paragraaf 4.2 blijkt dat er een lastenverschuiving optreedt (tussen één- en meerpersoonshuishoudens en tussen huurders en eigenaren). Sommige huishoudens ondervinden voordeel van invoer van een waterketentarief, andere nadeel. In deze paragraaf wordt berekend hoe groot het inkomenseffect van dit voor- of nadeel is.

Er bestaat bij het huidige tariefsysteem verschil in het bedrag dat de verschillende inkomensgroepen daadwerkelijk betalen voor de waterketen. Eerder is besproken dat de tarieven voor rioolrecht nu vaak niet kostendekkend zijn (zie hoofdstuk 2, kaart 3). Een deel van de kosten voor riool wordt gedekt uit de OZB. Het bedrag dat een huishouden betaalt aan OZB is echter afhankelijk van de WOZ-waarde van het huis dat wordt bewoond. Dit betekent dat niet iedere inkomensgroep hetzelfde bedrag OZB betaalt en daarmee niet in dezelfde mate meebetaalt aan het rioolrecht.

Om het inkomenseffect van de invoering van een waterketentarief te berekenen is het rioolrecht gecorrigeerd voor kostendekkendheid door mee te nemen welk bedrag verschillende inkomensgroepen betalen via de OZB. In de bijlage wordt beschreven hoe dit is berekend. Als uitgangspunt voor de berekeningen is genomen dat huishoudens in de bijstand in een huis van zestig procent van de gemiddelde woningwaarde in de gemeente wonen, huishoudens met een modaal inkomen in een huis met een gemiddelde woningwaarde en huishoudens met een twee keer modaal inkomen in een huis met een waarde van 150 procent van de gemiddelde waarde. Het deel dat via de OZB wordt betaald is over het algemeen klein, maar kan in individuele gemeenten flink oplopen (tot enkele honderden euro's).

In figuur 10 is uitgewerkt welk effect invoering van een waterketentarief heeft op het inkomen van verschillende inkomensgroepen. Het aantal euro's dat meer of minder wordt betaald is gedeeld door het besteedbare inkomen van huishoudens.²⁶ Voor huishoudens met een twee keer modaal inkomen is het inkomenseffect beperkt (tussen 0,5 procent nadeel en 0,4 procent voordeel). Het effect is groter voor huishoudens met een modaal inkomen (tussen 1,9 procent nadeel en 0,8 procent voordeel).

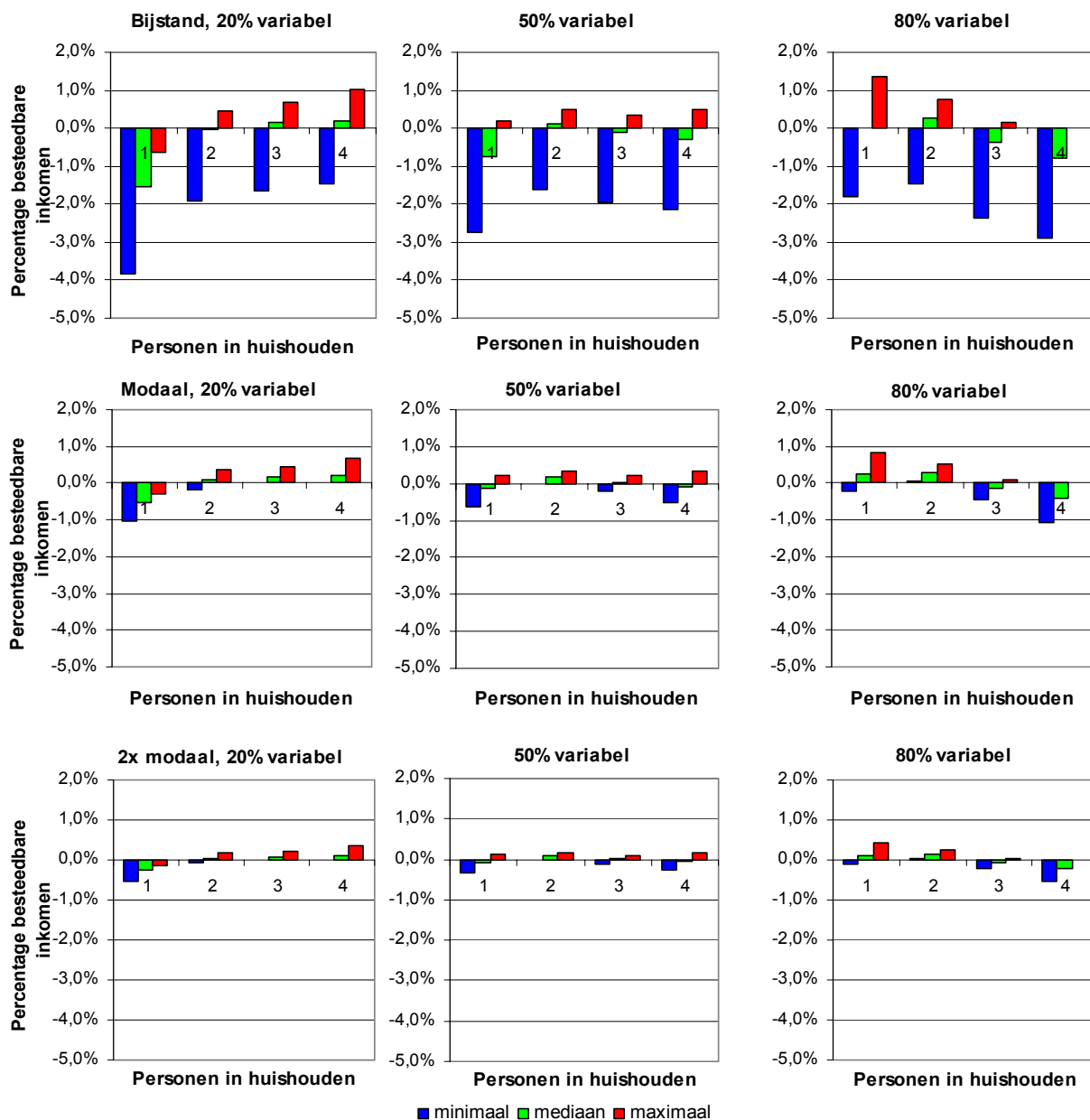
MINIMA

Het inkomenseffect van een waterketentarief voor huishoudens in de bijstand ligt tussen 3,8 procent nadeel en 1,4 procent voordeel. Wanneer de variabiliteit twintig procent is, is het inkomenseffect voor éénpersoonshuishoudens negatief (zie figuur 10). Vijfpersoonshuishoudens kunnen er zowel op voor- als op achteruitgaan. Bij een variabiliteit van tachtig procent gaat de helft van de éénpersoonshuishoudens er op voor- en de helft op achteruit (mediaan is 0). Voor vijfpersoonshuishoudens is de mediaan van het inkomenseffect -0,8 procent, wat wil zeggen dat het grootste deel van deze huishoudens te maken krijgt met een negatief inkomenseffect.

Huishoudens met een inkomen op bijstandsniveau ontvangen momenteel compensatie voor het rioolrecht geheven op eigenaren via huursubsidie. Een waterketentarief dat volledig wordt geheven van gebruikers van huizen zal het hardste aankomen bij deze groep. Zelfs wanneer huurprijzen naar beneden worden bijgesteld, merkt deze groep daar niets van omdat ze toch al compensatie ontving via de huursubsidie.

²⁶ Hierbij is dus uitgegaan van kostendekkende tarieven in 2004.

Figuur 10 Effect van de invoer van een waterketentarief op het inkomen van verschillende inkomensklassen bij verschillende variabiliteiten, voor verschillende type huishoudens (negatief betekent nadeel)

Deze groep zal daarom de verschuiving van de lasten van eigenaren naar huurders daadwerkelijk voelen, ook als het voordeel voor eigenaren/verhuurders via de huur wordt doorgegeven aan de huurders. Er blijft daarom flankerend beleid nodig voor minima.

Er is in deze cijfers nog geen rekening gehouden met de huidige en toekomstige mogelijkheid om kwijtschelding aan te vragen. In de meeste gemeenten wordt het rioolrecht nu volledig kwijtgescholden als het inkomen en vermogen in een

huishouden laag genoeg zijn. Voor waterschappen geldt dit ook, zij het dat de kwijtscheldingsnorm in veel waterschappen lager ligt dan honderd procent.²⁷ Voor drinkwater is op dit moment geen kwijtschelding mogelijk. Door de kwijtscheldingsmogelijkheden betalen minima momenteel minder dan in de hier gepresenteerde cijfers naar voren komt.

Het is gezien bovenstaande verschuivingen wenselijk dat er kwijtscheldingsbeleid blijft bestaan of dat minima op een andere wijze worden gecompenseerd. Er zijn verschillende mogelijkheden:

- volledige kwijtschelding van het waterketentarief
- kwijtschelding van het vastrecht, maar niet van het variabele tarief
- kwijtschelding van het vastrecht en een deel van het variabele tarief

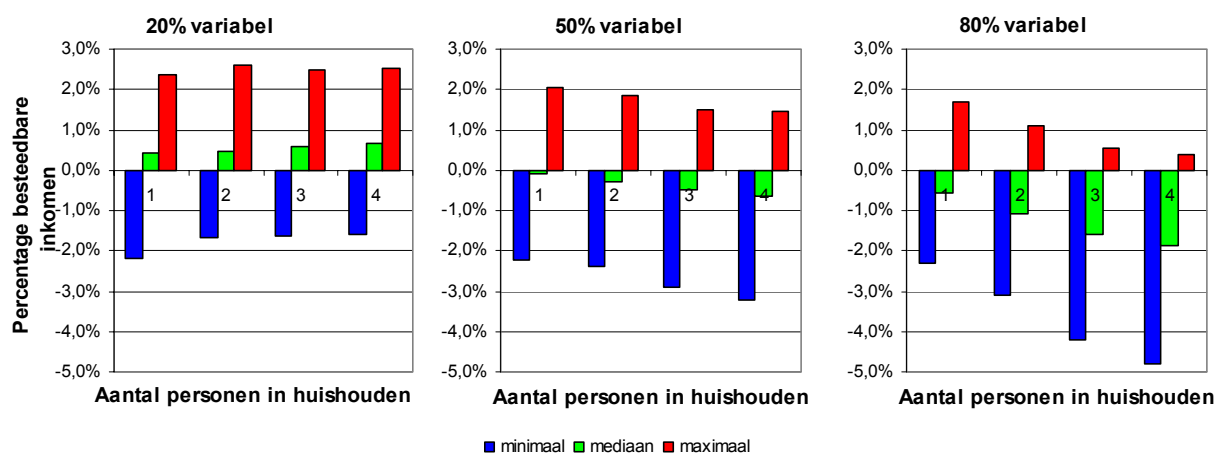
Elk van de hier genoemde opties heeft voor- en nadelen. Bij volledige kwijtschelding zullen de bijstandshuishoudens er flink op vooruit gaan, omdat zij niet meer voor het drinkwater hoeven te betalen. Er zal echter geen enkele prikkel zijn om zuinig met water om te gaan.

Een voor de handliggende optie is alleen kwijtschelding te geven voor het vastrecht, en dus niet voor het variabele deel. Er ontstaat in dit geval wel een prikkel om niet te veel water te verbruiken. Het effect dat invoering van een waterketentarief heeft op het inkomen van minima hangt dan af van de variabiliteit van de heffing (zie figuur 11). Wanneer de variabiliteit van het waterketentarief twintig procent wordt, is het inkomenseffect voor een éénpersoonshuishouden tussen 2,2 procent nadeel en 2,4 procent voordeel. Voor vijfpersoonshuishoudens gelden soortgelijke cijfers. Daarnaast blijkt dat de mediaan bij een variabiliteit van twintig procent voor alle vier soorten huishoudens positief is. Dit betekent dat in dit geval in meer dan de helft van de gemeenten sprake is van positief inkomenseffect.

Wanneer het waterketentarief tachtig procent variabel is, is de mediaan negatief wat wil zeggen dat in de meeste gemeenten er een negatief inkomenseffect is voor minima.

²⁷ Zie de *Atlas van de Lokale Lasten 2004*, COELO, Groningen, 2004, kaart 37. Bron waterschapsgegevens: CBS (tarieven) en werkgroep begrotingsvergelijking Unie van Waterschappen (kwijtscheldingsnorm).

Figuur 11 Inkomenseffect minima wanneer het vastrecht van het waterketentarief wordt kwijtgescholden (negatief betekent nadeel)

Als er wordt gekozen voor een hoge variabiliteit, zouden negatieve inkomenseffecten kunnen worden gecompenseerd door een deel van het variabele tarief kwijt te schelden. Bijvoorbeeld voor de eerste 50 m³ of eerste 100 euro. Een percentuele kwijtschelding van het variabele deel gaat ten koste van de prikkel tot zuinigheid.

Het nadeel van kwijtschelding is dat het veel werk betekent voor de betrokken instanties om te beoordelen of iemand recht heeft op kwijtschelding. Door minima te compenseren via de uitkering of via de belastingen vervalt deze noodzaak. Beide alternatieven hebben echter twee belangrijke nadelen. Ten eerste kosten deze alternatieven het Rijk geld. Het andere nadeel van generieke compensatie is dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten in de mate waarin minima nadeel ondervinden. Het is lastiger om maatwerk te leveren wanneer wordt gecompenseerd via de op nationaal niveau vastgestelde netto uitkering. In individuele gemeenten kan het nadeel daardoor aanzienlijk blijven. Ook vallen in dit laatste geval mensen zonder uitkering maar wel met een laag inkomen buiten de boot.

4.4. Conclusie

In een aantal gemeenten wordt een deel van de rioollasten momenteel op de eigenaren verhaald. Wanneer het waterketentarief volledig wordt verhaald op gebruikers van woningen zal er in deze gemeenten een lastenverschuiving optreden van eigenaren naar huurders. Het nadeel dat huurders ondervinden in deze gemeenten kan oplopen tot enkele honderden euro's.

Het inkomenseffect van invoer van een integrale heffing voor de waterketen is beperkt voor huishoudens met een hoog inkomen (twee keer modaal). Voor lagere inkomens kan het effect in sommige gemeenten oplopen tot enkele procenten.

Momenteel kunnen minima voor een groot deel van de waterketenheffingen nog kwijtschelding aanvragen. Het is van belang dat de mogelijkheid van kwijtschelding

zal blijven bestaan. Een alternatief zou kunnen zijn om de uitkeringen van minima te verhogen of de lagere inkomens via de belasting te compenseren. Deze alternatieven hebben echter als nadeel dat er minder maatwerk kan worden geboden en dat het Rijk inkomsten derft.

5. Conclusies

Momenteel bestaan er verschillende tarieven en tariefsystemen voor drinkwater, riolering en waterzuivering. Huishoudens ontvangen dan ook drie rekeningen die betrekking hebben op de waterketen. Er is al een aantal jaren een discussie gaande over de vraag hoe de bekostiging van de waterketen kan worden vereenvoudigd.

Het kabinet heeft recentelijk de wens uitgesproken om in de toekomst één waterketentarieff in te voeren voor de gehele waterketen. Dit tarief zal deels bestaan uit een vastrecht en deels gekoppeld zijn aan het waterverbruik. Het tarief wordt geheven van gebruikers van woningen. De introductie van één waterketentarieff betekent dat gemeenten waarschijnlijk een kostendekkend tarief zullen gaan heffen en dat gemeenten niet langer onderscheid kunnen maken tussen een eigenaren- en gebruikerstarief. Ten slotte zal het waterketentarieff deels variabel zijn terwijl de zuiveringsheffing en in veel gemeenten het rioolrecht dat niet zijn.

De overstap op één tarief leidt daarom onvermijdelijk tot verschuivingen in de lastenverdeling tussen huishoudens. In dit onderzoek is nader ingegaan op de vraag hoe groot de lastenverschuiving zal zijn. De vraag naar de rechtvaardigheid van de huidige systematiek en die van de verschuivingen worden in het rapport buiten beschouwing gelaten. Dat is een politieke kwestie.

Het is mogelijk dat er wordt besloten om geen waterketentarieff in te voeren, maar alleen de te betalen bedragen te vermelden op één rekening. Het tarief voor het rioolrecht wordt in dit geval mogelijk wel kostendekkend en volledig geheven van gebruikers van woningen. De lastenverschuiving die in dit geval optreedt verschilt van de verschuivingen besproken in dit rapport en zouden in een nieuw onderzoek in kaart moeten worden gebracht.

Omdat nog onvoldoende bekend is hoe een eventueel waterketentarieff er uit komt te zien zijn de gevolgen berekend bij drie verschillende variabiliteiten, namelijk twintig, vijftig en tachtig procent. Het onderzoek geeft aanleiding tot de volgende conclusies.

1. Bij invoering van één waterketentarieff worden verschillen tussen de bedragen die huishoudens betalen vooral veroorzaakt door kostenverschillen.

De verschillende typen huishoudens (één-, twee-, drie-, vier-, en vijfpersoonshuishoudens) betalen in verschillende gemeenten heel verschillende tarieven voor de waterketen. Deze worden niet alleen veroorzaakt door het verschil in de kosten die waterbedrijven, gemeenten, en waterschappen maken, maar ook doordat gemeenten momenteel verschillende tariefsystemen hanteren voor het rioolrecht. Bij de invoering van één waterketentarieff, met een vaste verhouding tussen vast en variabel tarief, verdwijnen de verschillende tariefsystemen. Verschillen worden dan vooral veroorzaakt door verschil in kosten.

- 2. De omvang en de richting van een eventuele lastenverschuiving hangt in sterke mate af van de gekozen variabiliteit van het waterketentarieef en van de tarieven en tariefssystemen die in de uitgangssituatie worden gehanteerd door de waterbedrijven, gemeenten en waterschappen.**

Over het algemeen geldt dat wanneer er wordt gekozen voor een groot variabele component grotere huishoudens meer gaan betalen en kleinere huishoudens minder. Bij een lage variabiliteit geldt het omgekeerde. Deze verschuivingen kunnen per huishouden oplopen tot enkele honderden euro's aan lastenverlichting/verzwaring per jaar.

- 3. Er is een reële kans dat er een lastenverschuiving optreedt van eigenaren van woningen naar huurders.**

Bij het huidige rioolrecht kan onderscheid gemaakt worden tussen eigenaren en gebruikers (huurders) van woningen. Wanneer het waterketentarieef volledig wordt geheven van gebruikers van woningen zouden eigenaren het voordeel dat ze ondervinden moeten doorberekenen aan huurders om de lastenverschuiving te minimaliseren. Het is echter lastig om dit af te dwingen en er is een grote kans dat het voordeel niet of slechts gedeeltelijk wordt doorgegeven.

- 4. Het waterketentarieef kan zowel een positief als negatief effect hebben op het inkomen.**

- 5. Voor hoge inkomens is het inkomenseffect van de invoer van een waterketentarieef beperkt. Voor lagere inkomens kan het inkomenseffect oplopen tot enkele procenten van hun besteedbaar inkomen.**

- 6. Om het inkomenseffect voor minima te beperken is het van belang dat er flankerend beleid wordt gevoerd om tegemoet te komen aan de specifieke problemen van deze groep.**

Momenteel kunnen minima voor een groot deel van de waterketenlasten kwijtschelding aanvragen. Het is nog niet bekend in hoeverre dit bij het integrale watertarieef ook het geval zal zijn. Bij volledige kwijtschelding van het waterketentarieef ontbreekt de prikkel om bewust met water om te gaan. Een mogelijke suggestie is om kwijtschelding te verlenen voor een vast bedrag of voor het vaste deel van het waterketentarieef. Voordeel daarvan is dat de prijsprikkel ook voor deze doelgroep in stand blijft terwijl de omvang van het totaal af te dragen bedrag wordt verlaagd. Wanneer wordt gekozen voor alternatieven (zoals een generieke verhoging van het uitkeringsniveau of compensatie via de belastingen) is het niet mogelijk om maatwerk per gemeente te leveren.

6. Literatuur

- Aalbers, R.F.T., E. Dijkgraaf en N. Versteeg (2000). ‘De prijs van water. *Openbare Uitgaven* 32, 6
- ABF Research. Lokale Lasten Monitor 2003
- Allers M.A., C. Hoeben, E. Gerritsen, J.Th. van der Veer (2004). Atlas van de lokale lasten 2003, Groningen: COELO.
- CBS, Statline (www.cbs.nl)
- Centraal Planbureau (2004). Macro Economische Verkenning 2004.
- Gerritsen, E. en C.G.M. Sterks (2004). *Kostenontwikkeling in de waterketen 1990-2010*. Coelo rapport 04-3
- Linderhof, V.G.M. (2001). *Household Demand for Energy, Water and the Collection of Waste: a Microeconomic Analysis*. Capelle aan de IJssel: Labyrint Publication
- Tweede Kamer (2003-2004). Interdepartementale beleidsonderzoek: bekostiging van het regionale waterbeheer, vergaderjaar 2003-2004, 29 428, nr. 1.
- Tweede Kamer (2003-2004). Interdepartementale beleidsonderzoek: bekostiging van het regionale waterbeheer 29 428, nr. 5.
- Europese Gemeenschap (2000). Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid. Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen 22-12-2000
- VEWIN (2004). Tarievenoverzicht leidingwater per 1 januari 2004

Bijlage

Verantwoording

BRONNEN

De gegevens die zijn gebruikt in dit onderzoek zijn afkomstig uit verschillende bronnen. Gegevens over het rioolrecht van gemeenten zijn verkregen via een enquête die het COELO jaarlijks houdt onder gemeenten. De waterschapstarieven zijn afkomstig van het CBS. De tarieven van de waterleidingbedrijven zijn gepubliceerd door VEWIN.

De spreiding van waterschappen en waterleidingbedrijven over gemeenten is gebaseerd op de gegevens die ABF-research presenteert in de Lokale Lasten Monitor 2003.

De gemiddelde waarden van woningen per gemeente zijn afkomstig van het CBS. Gegevens over het waterverbruik van huishoudens van verschillende omvang zijn afkomstig van het NIPO. Informatie over de hoogte van het inkomen zijn opgezocht in de Macro Economische Verkenningen (MEV) van het CPB.

BEREKENINGEN UITGANGSPUNTEN WATERVERBRUIK, HUISHOUDENS

Om te berekenen hoeveel huishoudens momenteel betalen voor de waterketen en hoeveel ze gaan betalen zijn aannames gemaakt ten aanzien van het waterverbruik. De uitgangspunten staan in tabel 7.

Tabel 7 Waterverbruik in huishoudens van verschillende grootte

Aantal personen in huishouden	Waterverbruik per jaar (m ³)
1	47
2	94
3	143
4	176
5	211

Bron waterverbruik: NIPO 2001

De tarieven voor drinkwater en waterzuivering zijn gedisaggregeerd naar het niveau van de gemeente. Tarieven voor drinkwater en waterzuivering zijn echter niet altijd hetzelfde binnen één gemeente. Waar verschillende tarieven bestaan binnen één gemeente is een gewogen gemiddelde genomen. Voor waterbedrijven is gewogen naar inwonertal. Voor waterschappen is gewogen naar het percentage dat ze volgens de gegevens op de Lokale Lasten Monitor 2003 actief zijn binnen een gemeente.

Op basis van gegevens over het waterverbruik en het aantal huishoudens in gemeenten is berekend wat de totale opbrengst is in de waterketen (drinkwater, rioolrecht (kostendekkend) en waterzuivering). Op basis van deze opbrengst is berekend wat het waterketentarief zal zijn.

In hoofdstuk 4 wordt het effect van een waterketentarief op het inkomen gepresenteerd. Hierbij is bijvoorbeeld een driepersoonshuishouden een alleenstaande met twee kinderen. Er wordt daarom aangenomen dat het waterverbruik in deze huishoudens niet afwijkt van dat met een huishouden met alleen volwassenen. Omdat er geen gegevens zijn over het waterverbruik van een alleenstaande, paar zonder kinderen, alleenstaande met twee kinderen en paar met twee kinderen is het gemiddelde waterverbruik van respectievelijk één, twee, drie en vierpersoonshuishoudens genomen.

GEMEENTEN DIE BUITEN BEREKENING ZIJN GEHOUDEN

Van de 483 gemeenten zijn 25 gemeenten buiten de berekeningen gehouden. In 24 gemeenten wordt geen rioolrecht geheven van huishoudens. Omdat het voor deze gemeenten niet mogelijk is de totale huidige kosten van riool te schatten zijn deze gemeenten uit de berekeningen gelaten. Daarnaast is er één gemeente (Emmen) waar het dekkingspercentage voor het riool niet bekend is. Ook deze gemeente is buiten de berekeningen gehouden.

KOSTENDEKKENDHEID

Om te berekenen hoeveel huishoudens uit verschillende inkomensgroepen betalen voor het rioolrecht is per gemeente berekend hoe hoog het bedrag is dat moet worden opgebracht via de OZB. Vervolgens is voor huishoudens in de bijstand, huishoudens met een modaal inkomen die een huis huren en huishoudens met een modaal inkomen die een huis bezitten en voor huishoudens met een twee keer modaal inkomen berekend welk bedrag van de OZB zij betalen voor rioolrecht. Hierbij is als uitgangspunt genomen dat de woningwaarde van huishoudens in de bijstand zestig procent van de gemiddelde woningwaarde in een gemeente is, voor huishoudens met een modaal inkomen is dit honderd procent en voor huishoudens met een twee keer modaal inkomen is dit 150 procent.

KWIJTSCHELDING

In hoofdstuk 4 is voor figuur 11 berekend hoeveel minima nu betalen, rekening houdend met kwijtschelding. Gemeenten hebben verschillende methoden om kwijtschelding te verlenen, variërend van volledige kwijtschelding tot gedeeltelijke of geen kwijtschelding. In een aantal gemeenten is wel kwijtschelding mogelijk, maar dit wordt geregeld via het armoedebeleid. Het is daarom niet precies bekend welk deel van het rioolrecht in deze gemeenten wordt kwijtgescholden. Er is in de

berekening voor figuur 11 van uit gegaan dat in deze gemeenten het bedrag volledig wordt kwijtgescholden.

Verkrijgbaar in de reeks COELO-rapporten:

- 94-1 M.A. Allers, C.A. de Kam, *Advies over de kostentoedeling van waterschappen*, 1994.
- 95-1 M.A. Allers, C.G.M. Sterks, *Naar een geïntegreerd stelsel voor gesubsidieerde arbeid? Evaluatie van de voorstellen van de commissie Houben*, 1995.
- 95-2 M.A. Allers, *Inkomenseffecten van het gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid*, 1995.
- 96-1 C.G.M. Sterks, M.A. Allers, *Herziening van de financiële verhouding en de lokale lastendruk*, 1996.
- 96-2 M.A. Allers, *Financiële gevolgen van de verruiming van het kwijtscheldingsbeleid van de gemeente Groningen*, 1996.
- 96-3 M.A. Allers, *Profijt van de gemeentelijke overheid. De invloed van het gemeentebestuur op de koopkracht van de minima in Groningen*, 1996.
- 96-4 M.A. Allers, *De Armoedenota en het minimabeleid in de gemeente Delfzijl*, 1996.
- 96-5 C.A. de Kam, M.A. Allers, *Om de loongrens. Verkenning van gevolgen van grondslagversmalling bij de premieheffing voor de Ziekenfondswet*, 1996.
- 97-1 M.A. Allers, *Tariefdifferentiatie in de OZB en de fiscale concurrentiepositie van de gemeente Groningen*, 1997.
- 97-2 C.G.M. Sterks, *Alternatieven voor milieulegges*, 1997.
- 97-3 M.A. Allers, *Gemeentelijke woonlasten voor water- en walbewoners vergeleken*, 1997.
- 97-4 A.J.W.M. Verhagen, *Criteria aan de verdeelmaatstaven van specifieke uitkeringen*, 1997.
- 98-1 M.A. Allers, *De invloed van de burger op de gemeentelijke belastingdruk*, 1998.
- 99-1 M.A. Allers, *Gemeentelijk minimabeleid en armoedeval*, 1999.
- 99-2 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Vlaardingen*, 1999.
- 00-1 A.J.W.M. Verhagen, *COELO-Overzicht specifieke uitkeringen 1999, 2000*.
- 00-2 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Soest*, 2000.
- 00-3 K. Grit, *Dynamiek van de lokale overheid. Economisering in Tilburg*, 2000.
- 00-4 M.A. Allers en A. Veenkamp, *Een woonlastenfonds voor Groningen?*, 2000.
- 00-5 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Alphen aan den Rijn*, 2000.
- 00-6 M.A. Allers, *Armoedeval in Amsterdam, 2000-2001*, 2000.
- 00-7 M.A. Allers, *Het decentrale belastinggebied, de kwaliteit van de lokale afweging en de politieke participatie*, 2000.
- 01-1 A.J.W.M. Verhagen, *Voorstel voor wijziging van de Financiële-verhoudingswet en enkele andere wetten*, 2001.
- 02-1 E. Gerritsen, M.A. Allers, *Weerstandvermogen en vermogenspositie gemeente Apeldoorn*, 2002.
- 02-2 E. Gerritsen, *Begrotingsvergelijking gemeente Zaanstad*, 2002.
- 02-3 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Heerlen*, 2002.
- 02-4 M.A. Allers, *Herverdeeleffecten van de voorgenomen afschaffing van de OZB op woningen*, 2002.
- 02-5 E. Gerritsen, *Stille reserves van gemeenten*, 2002.
- 03-1 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2003, 2003*.
- 03-2 M.A. Allers, *Koopkrachteffecten van afschaffing van de gebruikersheffing van de OZB op woningen*, 2003.
- 03-3 C. Hoeben, *Wie betaalt wat? kostentoedeling bij waterschappen*, 2003.
- 04-1 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2004, 2004*.
- 04-2 M.A. Allers, *Financiële gevolgen van maximering van de OZB-tarieven*, 2004.
- 04-3 E. Gerritsen en C.G.M. Sterks, *Kostenontwikkeling in de waterketen 1990-2010*, 2004.
- 04-4 M.A. Allers en C. Hoeben, *Achtergronden van tariefstijgingen van gemeentelijke belastingen*, 2004

Bovenstaande rapporten kunnen worden gedownload van Internet (www.coelo.nl), of besteld bij COELO, postbus 800, 9700 AV Groningen, telefoon 050 3637018.

Andere COELO-uitgaven:

Diverse auteurs, *Atlas van de lokale lasten*. Verschijnt jaarlijks sinds 1997.

E. Gerritsen en M.A. Allers, *Decentrale Overheden in Balans? Een atlas van de vermogensposities van de decentrale overheden*, April 2001.

Meer informatie over COELO en COELO-publicaties is beschikbaar op Internet: www.coelo.nl